

KIRSALDA UMUT VAR:

KAVAR HAVZASI'NIN KIRSAL KALKINMA HİKAYESİ

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE KIRSALININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNUN GENEL BİR ÖZETİ.....	3
TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA YAKLAŞIMLARININ YAKIN TARİHİ	3
HÜSNÜ M. ÖZYEĞİN VAKFI KIRSAL KALKINMA PROGRAMI	5
<i>Nasıl Başladı? Neden Kavar Havzası?</i>	5
<i>Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Yaklaşımı ve Kavar Modeli</i>	7
<i>Proje Ekibi</i>	8
<i>İzleme Değerlendirme Sistemi</i>	9
ÖZYEĞİN VAKFI 5 SENEDE KAVAR’DA NELER YAPTI VE HANGİ HEDEFLERE ULAŞILDI?	10
PROJE FAALİYETLERİ VE İZLEME DEĞERLENDİRME SONUÇLARI	11
1. <i>Ekonomik Kapasitenin Geliştirilmesi:</i>	11
2. <i>Altyapı Çalışmaları:</i>	19
3. <i>Sosyal Refahın Artırılması:</i>	21
4. <i>Kadınları Güçlendirme Amacıyla Yürütülen Çalışmalar:</i>	25
5. <i>Örgütlenme ve Sürdürülebilirlik Çalışmaları:</i>	32
6. <i>Doğal Kaynakların Geliştirilmesi ve Sürdürülebilir Kullanımı:</i>	35
7. <i>Kırsal Politika Oluşturma ve Mevcut Politikaları Etkileme:</i>	37
KAVARLILAR ARTIK DAHA MUTLU MU?: YAŞAM MEMNUNİYETİ DEĞERLENDİRME SONUÇLARI.....	38
KAVAR KIRSAL KALKINMA PROJESİNİN BÜTÇESİ.....	39
KAVAR TECRÜBESİ: DERSLER, ZORLUKLAR VE YAYGINLAŞTIRMA ÖNERİLERİ	41
HÜSNÜ M. ÖZYEĞİN VAKFI HAKKINDA	43

Türkiye Kırsalının Günümüzdeki Durumunun Genel Bir Özeti

Eşitsiz kalkınma ve dengesiz büyüme tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en çok kırsal alanları etkilemektedir. Türkiye’de kırsal yoksulluk artmakta ve insanlar topraktan geçinemez hale gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak kırsal alanlar hızla boşalmaktadır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de ülke nüfusunun 2007 yılında yüzde 32,5’i kırsal yerleşimlerde iken, 2012 yılında bu oran yüzde 27,7’ye gerilemiştir. Diğer bir ifadeyle kırsal nüfus 22,9 milyondan 20,9 milyona gerilemiştir. 5 yıllık aynı süre zarfı içinde ülke nüfusu toplamda yüzde 7,1 artarken, kırsal nüfus yüzde 8,8 oranında azalmıştır. Bu dönemde, kırsal nüfustaki azalma yaklaşık olarak 2 milyon kişidir¹.

2012 itibarıyla yerleşim yerlerine göre kırsal nüfusun; yüzde 57’si köylerde, yüzde 24’ü beldelerde ve yüzde 19’u ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. TÜİK verilerine göre 2012 yılı itibarıyla toplam köy sayısı 36.411’dir². Ancak son yıllarda yerel yönetimlerde gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle kırsal yerleşimler mevcut ekonomik düzene daha hızlı entegre olmaya başlamış, bu da kırsalın boşalma sürecini hızlandırmıştır. Örneğin, Büyükşehir Belediyeleri ile ilgili yeni düzenlemeler getiren 6360 sayılı yasa gereği 2014 yılı itibarıyla sayısı 30’a çıkartılan büyükşehir belediyesine sahip ilde, il özel idareleri ve köyler kaldırılmaktadır. Yani eskiden köy olan yerleşimler bu yeni yasa gereği büyükşehir belediyelerinin birer mahallesi haline gelmekte ve hizmetleri direkt olarak büyükşehir belediyesi tarafından karşılanmaktadır. Diğer bir deyişle köyler resmi ve idari olarak artık “kır” olmaktan çıkıp “kent” birer parçası haline gelmektedir. Türkiye çapında köylerde yaşamakta olan yaklaşık 10,4 milyon büyüklüğündeki nüfusa mahalli nitelikteki hizmetlerin sunumu artık büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri tarafından sağlanacaktır. Böylece toplam nüfusun yüzde 90’ından fazlasının büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalması beklenmektedir³.

Bir yandan kırsal nüfus idari olarak kente dönüştürülürken diğer yandan da tarımsal politikalar ve yatırımlar büyük ölçeklerde gerçekleştirilen üretimlere yönelik yeniden düzenlenmektedir. Bitkisel ve hayvansal üretim sürecinde piyasaya entegre olamamış, küçük ölçekli aile çiftçiliği şeklinde üretim yapan köylüler ya yoksullaşmakta ya da göç ederek kent yoksullarının arasına katılmaktadır. Bu gidişatin bir sonucu olarak bugün dünyadaki her 4 yoksul insandan 3’ü kırsalda yaşamaktadır. Dünyada açlık çeken insanların çoğunluğu yiyeceklerimizi yetiştiren insanlar, köylüler, çiftçiler, kırsal topluluklardır. Her ne kadar TÜİK verilerine göre, kırsal kesimde, kişi başı günlük harcaması 4,3 ABD Doları’nın altındaki nüfusun oranı 2007-2012 döneminde yüzde 17,6’dan yüzde 5,9’a gerileme göstermişse de günümüzde kırsal yoksulluk ülkenin her bölgesinde var olmaya devam etmektedir⁴.

Türkiye’de Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarının Yakın Tarihi

Kırsal kalkınma kısaca kırsal alanda yaşayan insanların yaşam kalitelerini arttırmak üzere kırsaldaki sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu iyileştirmenin sağlanması için önceliklendirilmesi gereken alanlar ve izlenmesi gereken yöntemlere dair görüşler 1950’li yıllardan bu yana sürekli bir değişim göstermiştir.

1950’lerde daha çok ekonomik kalkınma odaklı ve devlet tarım politikalarına dayalı olan kırsal kalkınma stratejilerine ilk olarak 1970’lerde entegre bir bakış açısı getirilmeye başlanmıştır. 1980’lerde kalkınmada kadının ve sivil toplum kuruluşlarının rolü üzerinde durulmaya başlanırken, 1990’larda sürdürülebilirlik temel

1 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020).

2 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020).

3 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020).

4 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020).

bir kriter olarak tanımlanmıştır. 2000'lerde ise sosyal koruma mekanizmalarının bütüncül olarak güçlendirilmesi ve bu sürece yerelin katılımının sağlanması öne çıkartılmıştır⁵.

Benzer şekilde Türkiye'de de 1970'li yıllardan itibaren çoğunlukla dış kaynaklar tarafından finanse edilen kırsal kalkınma projeleri uygulanmaya başlanmış ve köy enstitüleri modeli, merkez köy uygulamaları, tarım kent uygulamaları, köy-kent uygulaması ve tarım köy uygulamaları gibi çeşitli kalkınma modelleri denenmiştir. Ancak uygulanan projeler çoğunlukla hedeflerine ulaşmaktan uzak kalmışlardır. Bunun sebepleri arasında aşağıdaki etkenler sayılabilir⁶:

- Projeler, geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir sosyo-ekonomik inceleme olmaksızın ve hedef kitlenin katılımı sağlanmadan hazırlanmıştır. Bu da bir yandan yanlış yatırımlar yapılmasına, diğer yandan da hedef kitlenin katkı ve güven eksikliğine neden olmuştur.
- Proje uygulayan kuruluşlar arasında yeterli eşgüdümün sağlanamamış ve bu sebeple uygulama süreleri uzamış ve maliyetler artmıştır.
- Proje ekibine yerelde yeterli yetki, inisiyatif ve sorumluluk verilmemiştir.
- Projelerde sağlık, çocuk bakımı, beslenme, aile planlaması, çevre vb. sosyal faktörlere yeterince önem verilmemiştir.
- Projeler kapsamında üretilen ürünlerin pazarlama çalışmaları yeterince düşünülmemiş ve önemli sorun oluşturmıştır.
- Projelerde üretici örgütlenmesini her düzeyde destekleyecek çalışmalara yer verilmemiş, bu da projelerin uygulama sonrası kalıcılık ve süreklilik şansını azaltmıştır.
- Projelerin uygulanması sırasında ve sonrasında izleme ve değerlendirme çalışmalarına yeterli önem verilmemiştir. Bu nedenle de uygulama sırasında var olan eksiklere zamanında müdahale etme ve uygulanan projelerde edinilen deneyimleri yeni projelerin planlama aşamasına aktarma imkanı olmamıştır.

Bu doğrultuda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2010-2013 yıllarını kapsayan Kırsal Kalkınma Planı'nda, kalkınma projelerinin tasarımı, uygulaması ve izlenmesine ilişkin gözetilmesi gereken bazı unsurlar belirlenmiştir:

- Alan bazlı yerel sahiplenme, hedef kitlenin somutlaştırılması
- Uygulama ve yönetimde aşağıdan yukarı yaklaşım
- Yerel yönetim
- Proje tasarımında hedef kitlenin güncel sorun alanlarının çözümüne odaklanma
- Yerelin eş-finansmanı, proje tasarımına yerel kuruluşlarla birlikte başlanması
- Sonuç yerine bütüncül ve süreç odaklı yaklaşım
- Diğer sektörel önceliklerle uyum
- Kamu ve kamu dışı ortaklık ve işbirliği yapılarının oluşturulması
- Merkezi ve yerel idare arasında işbölümünün netleştirilmesi
- Ölçülebilir göstergelere dayalı izleme-değerlendirme süreci
- Nihai değerlendirme raporlarının kamuoyu ile paylaşılması

⁵ Giray F.H., Akın A., Gün S. *Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler*.

⁶ *Kırsal Kalkınma Strateji Dokümanı*, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, 2008.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Programı

Nasıl Başladı? Neden Kavar Havzası?

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, kırsal yoksullukla mücadelede destek olabilmek adına dünyada ve Türkiye’de özel sektör, sivil toplum ve kamunun kırsal kalkınma deneyimlerinden hareket ederek katılımcı bir kırsal kalkınma modeli geliştirmiştir. Özyeğin Vakfı özel sektör-kamu-sivil toplum işbirliğine çoğu zaman ihmal edilen dördüncü bir ayak, halk ayağını eklemiştir. Projelerin gerçekleştirildiği alanlarda yaşayan halkın istek ve arzuları kalkınma program ve politikalarının en önemli bileşeni olduğu zaman çalışmaların benimsenmesi ve başarısı artar ön kabulüyle yola çıkan Vakıf 2007 yılından bu yana kırsal kalkınma alanına yatırım yapmaktadır.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı 2005 yılındaki kuş gribi salgınının kırsal alanda yarattığı olumsuz etkiyi dikkate alarak 2007 yılında Diyarbakır’ın Eğil ilçesinde yürütülen bir kırsal kalkınma projesini finansal olarak desteklemiştir. 2008 yılında Vakıf kendi kırsal kalkınma stratejisini oluşturmaya ve program hazırlayarak uygulamaya karar vermiştir. Bu kapsamda geniş bir katılımıla kırsal kalkınma stratejisi geliştirilmiş, bu stratejinin test edileceği pilot uygulama alanları belirlenmiş ve kırsal kalkınma programı hazırlanmıştır. Bu programı uygulamaya yönelik Türkiye’nin çeşitli bölgelerine alan ziyaretleri ve katılımcı değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Tüm bu araştırma süreci sonucunda 2009 yılının sonbaharında Bitlis’in Tatvan ilçesinin doğu kısmında yer alan ve Kavar Havzası olarak nitelendirilen 6 köy ve 5 mezradan oluşan toplam 11 yerleşimde “Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Programı”nın uygulanmasına karar verilmiştir.

Bolalan köyü
ve İncekaya/ Çataltaş mezraları

Tokaçlı köyü
ve Paşaelmalı/ Yenimahalle
mezraları

Düzcealan köyü
ve Çamaltı mezrası

Dibekli köyü
ve Arılı mezrası

Yassıca köyü

Kolbaşı köyü

	Bolalan	Kolbaşı	Düzcealan	Dibekli	Tokaçlı	Yassıca	Toplam
İlçeye uzaklık (km)	20	22	21	19	22	25	
Hane sayısı (adet)	62	52	34	25	53	43	269
Nüfus (kişi)	370	255	155	191	340	275	1.586
Toplam arazi (dekar)	2.639	660	246	570	706	410	5.231
Tarım arazisi (dekar)	1.779	550	52	360	640	303	3.684
Mera alanı (dekar)	10.000	1.500	1.500	1.000	1.500	1.000	16.500
Orman arazisi (dekar)	3.000	0	100	1.000	1.000		5.100
Büyükbaş Hayvan (adet)	159	219	32	92	112	133	747
Küçükbaş Hayvan (adet)	2.500	1.000	200	1.100	2.000	1.700	8.500
Rakım (metre)	1.420	1.420	1.420	1.610	1.470	1.470	

Kavar Havzası'nın uygulama alanı olarak belirlenmesinde göz önüne alınan temel ölçütler şunlardır:

- **Yoksulluk ve yoksunluk:** Kavar Havzası köyleri eğitim, sağlık vb. temel hizmetlerden yoksun ve göreceli olarak Türkiye'nin en yoksul köy grupları arasındadır.
- **Yörenin ihmal edilmişliği:** Kamu kuruluşları veya diğer kuruluşlar tarafından yeterli düzeyde hizmet sunulmamış yerleşimlerden biridir.
- **Aktif nüfus yoğunluğu:** Kalkınma faaliyetlerine katılabilecek aktif ve genç nüfus vardır.
- **Köyünde yaşamaya, çalışmaya istekli nüfus varlığı:** Kalkınma yatırımları yapılacak Kavar nüfusu yaşadığı köyde veya yerleşimde yaşamaya, çalışmaya isteklidir.
- **Tarımsal ve doğal kaynak potansiyellerinin varlığı:** Kavar Havzası köylerinde üretime ve diğer ihtiyaçları karşılamaya yönelik tarımsal amaçlı arazi ile doğal kaynak (su, mera, orman, bitki çeşitliliği vs.) varlığı yeterlidir.
- **Çatışmasız ortam:** Köyler veya köylüler arasında çeşitli nedenlerle çatışma, gruplaşma, zıtlasma en alt düzeydedir. (Örneğin ağaların varlığı, kan davaları, sınır anlaşmazlıkları gibi.)
- **Paydaşların ilgisi ve varlığı:** İlçe, il düzeyinde kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, meslek örgütleri ve özel sektör kuruluşları vardır ve hizmet götürme, girdi desteği ve ürün-pazar ilişkileri kapsamında ilgilidirler.

Bu temel ölçütlere uygunluğunun yanı sıra Kavar Havzası köyleri yakın tarihi şiddet ve çatışmayla geçmiş ve bazı köyleri 1990'larda boşaltılmış köylerdir. Zorunlu göç sebebiyle Kavar'dan ayrılmak zorunda olan aileler genelde ya Tatvan ilçe merkezine ya da İstanbul'a göç etmiş ve senelerce hayatlarını kırsaldan uzak geçirmiştir. Bu aileler 2000 yılından itibaren Kavar'da yaşamın görece normalleşmesi sonucu köylerine geri dönerek hayatlarını yeniden kurma sürecine girmiştir. Bu sebeple Özyeğin Vakfı'nın Kavar Projesi halkın köye geri dönüş sürecinin de tam ortasına denk gelmektedir.

"Kavar havzasında kırsal kalkınma çalışmalarının ilk yıllarında tanışma ve güven oluşturma faaliyetleri aşamasında Kavar köylülerinin geçmiş yıllarda yaşadıkları öne çıkıyor. Kavarlılar çok sorgulayan bir yol izledikleri için çalışmalar ağır ilerliyordu. Kamu tarafında yine geçmiş yıllarda yaşananlardan dolayı bölgede yapılan çalışmalara karşı soğuk duruş vardı ve sinerji yakalanamıyor olması moral bozucuydu. Köyler ve köy içi çekişmeler doğru üretici bulma konusunda zaman alıcı ve yanlış yönlendirmeler olmasına neden oluyordu." (Rıza Çağatay, Özyeğin Vakfı)

"Ziraat mühendisiyim. Kavar'da saha uzmanı olarak görev yaptım. Konumum gereği sürekli köylerdeydim. İnsanları yakından tanımam gerekiyordu ve onların güvenini kazanmam lazımdı. Yoksa insanların dışarıdan gelen kişilere direnci oldukça fazlaydı. Bölgenin yaşadığı sorunlardan kaynaklı olsa gerek çok güvensizdiler. İlk yıl en çok karşılaştığım soru "Niye bize bu yardımları yapmak istiyorsunuz ki? Hiçbir karınız ve çıkarınız yokken bunları neden yapmak için buralara geldiniz?" (Engin Metin, Özyeğin Vakfı)

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Yaklaşımı ve Kavar Modeli

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma yaklaşımının ve ilkelerinin temelinde insan odaklı olma, eşitlikçilik, katılımcılık, dezavantajlı grupları hedef almak, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmek ve sürdürülebilirlik yer almaktadır. Program stratejisinin ana vurgusunu ise hedef grubun sosyal ve kurumsal olarak güçlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu güçlendirmenin çevresinde;

- ekonomik, sosyal kapasitenin artırılması,
- doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
- yerel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile,

- tanıtım ve savunma çalışmaları,
yer almaktadır.

Program stratejisi geliştirildikten, uygulama alanı belirlendikten ve program ekibi oluşturulduktan sonra Kavar Havzası köylerinde kapsamlı bir mevcut durum araştırması ve ihtiyaç analizi yapılmıştır. Her bir hane verilerinin toplandığı bu analiz sonucunda yedi program bileşeninden oluşan faaliyet alanları belirlenmiştir:

1. Ekonomik kapasitenin geliştirilmesi
2. Altyapı çalışmaları
3. Sosyal refahın artırılması
4. Kadınları güçlendiren çalışmalar
5. Örgütlenme ve sürdürülebilirlik çalışmaları
6. Doğal kaynakların geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı
7. Ortaklıklar ve işbirlikleri
8. Kırsal Politikalar

Bu faaliyet alanları çerçevesinde uygulanan Kavar Projesi üç uygulama evresinden oluşan ve beşinci yılın sonunda uygulayıcı kuruluşun rol değiştirerek programı desteklediği bir model önerisi niteliğine kavuşmuştur. Programın ilk evresinde yerel toplulukla iletişimi güçlendirmeye ve güven oluşturmaya odaklı, daha çok Vakıf tarafından yürütülen faaliyetlere önem verilmiştir. İkinci evrede, yerel topluluğun uygulamadaki rolü artmış, faaliyetler birlikte ve işbirliği halinde uygulanmıştır. Son evrede ise faaliyetlerin uygulamasında yerel topluluk daha aktif rol almaya başlamış, Vakıf rol değişikliğine gitmiş ve rolünü danışmanlık ve izleme çalışmalarına destek sağlamakla sınırlı tutacak hale getirmiştir.

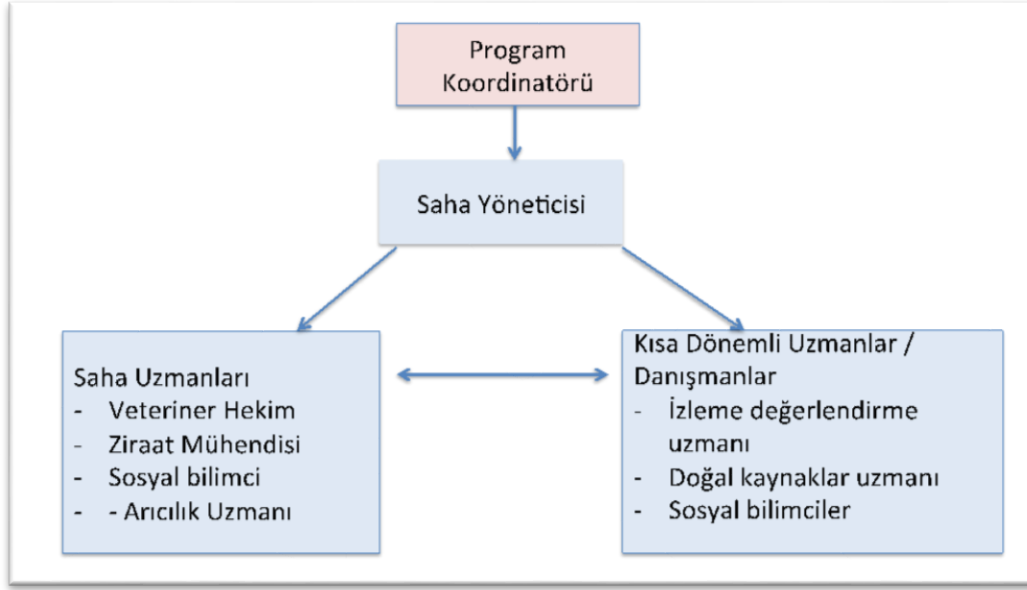
Uygulama süresince programın etkileri düzenli şekilde yürütülen niteliksel ve niceliksel değerlendirme çalışmalarıyla izlenmiştir. Bu çalışmalar programın, nüfus, eğitim, sağlık, gelir düzeyi ve istihdam alanlarında hedef grubun yaşam koşullarında birçok olumlu etki yarattığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, “Kavar Modeli” olarak nitelendirilen bu kırsal kalkınma programı;

- a. Kırsal yaşamın bütün alanlarına el atması ve özellikle sosyal ve kurumsal kapasite oluşturma bakımından,
- b. Planlama sürecine yerel toplulukların ve uzmanların birlikte katılmalarından,
- c. Sınırlı finansal, doğal ve insani kaynağı etkin kullanma gayreti içinde olmasından,
- d. Çalışma düzeni esnek, hiyerarşiden uzak, kırsal kalkınma deneyimine ve heyecanına sahip, karar süreçlerinde inisiyatif sahibi bir ekibin varlığından

dolaylı tekrarlanabilir, yaygınlaşabilir bir model niteliğine sahiptir.

Proje Ekibi

Türkiye’de ne yazık ki kırsal kalkınma alanında sivil toplum kuruluşu deneyimi olan sınırlı sayıda uzman bulunmaktadır. Buna rağmen, Kavar Projesi için hem tüm programı yönetecek hem de alanda görev alacak deneyimli uzmanlar bulunmuştur. Proje, tam zamanlı bir program koordinatörü, sahadan sorumlu bir yönetici ve zaman zaman değişmekle birlikte 2-3 saha uzmanı tarafından uygulanmıştır. Ayrıca ihtiyaç duyulduğu zamanlarda izleme ve değerlendirme ve derinlemesine araştırmalar için kısa dönemli uzman veya danışmanlardan gönüllü ve profesyonel hizmet alınmıştır.

İstanbul'daki merkez ofiste çalışan ancak düzenli olarak saha ziyaretlerinde de bulunan program koordinatörünün başlıca görevi kırsal kalkınma programının oluşturulmasını koordine etmek ve yıllık çalışma planlarının uygulanmasını izlemektir. Koordinatör, uzun yıllar kırsal kalkınma alanında çalışmış, ciddi bilgi, deneyim ve uzmanlığa sahip bir kişidir. Saha ekibinin eğitim, lojistik, işbirliği gibi ihtiyaçlarını karşılamak, programın finansal akışını koordine etmek, küçük ölçekli projeler hazırlayarak saha çalışmalarını desteklemek ve programın kamu ve özel sektör düzeyinde tanıtımını ve savunusunu yapmak da program koordinatörünün görev alanına girmektedir.

Kavar köylerine en yakın ilçe merkezi olan Tatvan'da tam donanımlı bir proje ofisi kurulmuştur. Projenin saha ekibi tam zamanlı olarak bu ofiste çalışmakta ve her gün buradan köylere gitmektedir. Kavar saha ekibi, hayvancılıkla ilgili olarak veteriner hekim, bitkisel üretim ve doğal kaynaklarla ilgili olarak ziraat mühendisi, örgütlenme, kadınlara yönelik projeler ve toplumsal katılımı sağlamaya yönelik de sosyal bilimcilerden oluşmaktadır. Saha ekibinin başlıca görevleri arasında program yöneticisiyle birlikte yıllık çalışma planlarını oluşturmak, bu çalışma planları doğrultusunda programın uygulanmasını sağlamak, programın finansal harcamalarını yapmak ve ön muhasebesini tutmak, uygulamaları hedef grupla birlikte değerlendirmek ve faaliyet raporlarını hazırlamak yer almaktadır.

Saha ekibinin yanında, kısa süreli uzman veya danışmanlar ihtiyaca bağlı olarak programın hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecinde profesyonel veya gönüllü olarak sürece katılmaktadır. Genellikle alan araştırmaları, değerlendirme çalışmaları ile teknik ihtiyaçlar kapsamında görev alan uzman veya danışmanlar kendi alanlarında bilinen, tanınan söz sahibi kişilerden oluşmaktadır.

İzleme Değerlendirme Sistemi

Kavar Kırsal Kalkınma Programı için etkin bir izleme-değerlendirme sistemi kurularak proje kapsamında belirlenen temel göstergeler ışığında projelerdeki hedeflere ulaşp ulaşılmadığı düzenli olarak ölçülmüştür. İnsan odaklı bir çalışma, niceliksel verilerin yanı sıra niteliksel göstergeler geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır. Bu sebeple, Kavar Modeli'nin etkilerini ölçebilmek için sadece nicel göstergeler değil, programın temel hedefi olan yaşam kalitesinin gelişimini gösteren birçok nitel gösterge de proje izleme ve değerlendirme ölçütleri kapsamına alınmıştır. Örneğin sosyal adalet ne kadar katkıda bulunulduğunu ya da

kadının konumunun ne kadar güçlendirildiğini de içeren sosyal göstergelere yer verilmiştir. Bu göstergeler Milenyum Hedefleri ile uyumlaştırılmıştır.

Niceliksel Değerlendirme: Niceliksel değerlendirme çalışmasının temel amacı program tarafından yaratılan farkın bilimsel olarak ölçülmesi ve geleceğe yönelik olarak programın yaygınlaşma ve tekrarlanabilme potansiyelinin kanıta dayalı olarak ortaya koyulmasıdır. Kavar Havzası'nda proje başlangıcından önce, beş senelik kalkınma programının uygulanması için seçilen 6 köy ve 5 mezrada her haneyi kapsayan bir ön-anket (baseline survey) çalışması yapılmıştır. Bu köylerle karşılaştırma yapabilmek amacıyla benzer özelliklere sahip 6 adet kontrol köy seçilmiş ve aynı anket çalışması proje uygulaması yapılmayacak olan bu köylerde de yapılmıştır. Kullanılan anketler gelir düzeyinden ekonomik refaha, sağlık ve eğitim imkanları gibi temel sosyal hizmetlere erişimden, tarımda teknoloji kullanımına ve kadınların gebelik sırasında hastanelere başvuru oranlarına kadar bir çok farklı modülden oluşmaktadır.

Etki analizi için kullanılan bu yöntem kontrol grubu köylerle programın uygulandığı köylerdeki değişimi zaman içinde değerlendiren farkların farkı (differences-in-differences) yöntemidir. Programın etkisi program kapsamındaki köylerde görülen değişimden kontrol grubu köylerdeki görülen değişimin çıkarılmasıyla bulunmuştur.

$$\text{Program Etkisi} = [(Y_{\text{Son test, program}}) - (Y_{\text{Ön test, program}})] - [(Y_{\text{Son test, Kontrol grubu}}) - (Y_{\text{Ön test, Kontrol grubu}})]$$

2008 yılı Aralık ayında yapılan ön-anket çalışmasından iki sene sonra, Aralık 2010'da yine aynı modüllerden oluşan bir ara değerlendirme çalışması hem uygulama hem de kontrol köylerinde yapılmıştır. 2013 yılı Aralık ayında ise son test yapılmış ve Kavar Projesi'nin 5 senelik genel değerlendirmesi ortaya çıkmıştır. Niceliksel değerlendirme Meltem Aran tarafından yapılmıştır.

Niteliksel Değerlendirme: Niceliksel yöntemle yani anket çalışmasıyla incelenmesi ve algılanması güç göstergeleri araştırmak için niteliksel yöntemler de değerlendirme sırasında kullanılmıştır. Derinlemesine mülakatlar ve odak grup görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilen niceliksel araştırma kapsamında uygulama köylerinde yaşayan köylülere kırsalda yaşam şartlarında değişim, köye geri dönmeyi motive eden faktörler, köyde birlikte iş yapma ve güven, Özyeğin Kırsal Kalkınma Programı'na dair görüş ve düşünceler ve programın hayatlarına nasıl dokunduğu konularında sorular sorulmuştur. Bu kapsamda programın ikinci ve beşinci yılında bir ara ve son değerlendirme yapılarak niteliksel veriler elde edilmiştir. Niteliksel çalışmanın 2010 yılı sonunda yapılan ara değerlendirme ayağı Kriesten Biehl, 2013-2014 yıllarında yapılan son değerlendirme ayağı ise Yasemin Özer tarafından yapılmıştır.

Özyeğin Vakfı 5 Senede Kavar'da Neler Yaptı ve Hangi Hedeflere Ulaşıldı?

Özyeğin Vakfı Kavar Havzası'nda yürüttüğü 5 yıllık kırsal kalkınma projesini sonuçlandırırken uygulanan son testte proje köylerindeki hanelerde önceden belirlenen bir dizi göstergede önemli etkiler gözlenmiştir. Proje köylerde yaşayan kadın ve erkeklerin, özellikle de gençlerin, istihdam oranlarında ciddi bir artış olmuştur. Proje sayesinde uygulama köylerindeki haneler işgücü piyasasında aktif olarak yer almaya başlamıştır. Yine proje sayesinde hane gelirinde (kişi başı aylık gelir olarak ölçüldüğünde) reel artış görülmektedir. Proje kapsamında yapılan gelir getirici ekonomik faaliyetlerde aktif yer alan yararlanıcıların kişi başı reel gelirlerinde % 43 artış olduğu ölçülmüştür. Köylülerin projeden yararlandıkları diğer alanlar ise hayvan ve meyve ağacı başta olmak üzere üretken mal varlığındaki artış, havzada önceden kullanılmayan tarımsal teknolojilerin kullanılmaya başlanması ve üretilen tarımsal ürünlerin satış ve pazarlamasında köy kooperatifinin etkin bir aracı kurum haline gelmesidir.

Temel eğitim ve sağlık hizmetlerine bakıldığında proje sayesinde kız çocukları başta olmak üzere havzada yaşayan çocukların okullaşma oranlarında artış olmuştur. En çarpıcı sonuçlar orta okul ve lise düzeyindeki kız çocuklarında görülmektedir. Projenin yürütüldüğü 5 sene sonunda 15-18 yaş grubundaki kız çocukları için okullaşma oranı % 14.8 artarken, 19-25 yaş arası genç kızların okullaşma oranı % 28.4 artmıştır.

Proje, kadınların gebelik süresince doktora gitme ve hastanede doğum yapma oranlarının artışında etkili olmuştur. Bu göstergeler Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde de vurgulanan, anne sağlığı ve bebek ölüm oranlarının düşünde önemli rol oynayan göstergelerdir.

Projenin kadının güçlendirilmesi hedefine ne ölçüde ulaştığını görmek için uygulama köylerinde yaşamlarındaki değişimi ölçmek görece daha zordur. Ancak, proje faaliyetlerine bizzat katılım gösteren hanelerde kadınların özellikle ekonomik karar alma süreçlerine katılımlarındaki artış projenin kadının güçlendirilmesine olumlu etkilerini göstermektedir.

Son olarak, proje başlangıcından 5 yıl sonra yapılan anket çalışması göstermiştir ki uygulama köylerinde genel olarak yaşam memnuniyeti, köyden memnuniyet ve geleceğe dair umut göstergelerinde projenin olumlu etkisi olmuştur. Köylüler, daha önceki yıllarla karşılaştırdıklarında köy içi iletişim ve dayanışma seviyesinin arttığını ve köylerinden daha memnun olduklarını belirtmiştir. Uygulama köylerinde gözlemlenen yaşam memnuniyeti ve tatminindeki bu artış kontrol köyleriyle karşılaştırıldığında daha yüksektir. Bu köylerin yakın geçmişte çatışma yaşanmış ve bazılarının boşaltılmış köyler olduğu göz önüne alındığında, projenin en büyük başarılarından biri yararlanıcılara ekonomik ve sosyal hayatlarını kurmaları için güvenli bir temel sağlayabilmesi ve hem köy içi hem de havzadaki farklı köyler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmesi olmuştur.

İzleme değerlendirme niceliksel araştırma sırasında ilk ve son testlerde anket uygulanan hane ve kişi sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

	Hane Sayısı		Kişi Sayısı	
	İlk Test (2008)	Son Test (2013)	İlk Test (2008)	Son Test (2013)
Uygulama Köyleri	193	196	1,217	1,253
Kontrol Köyleri	134	135	892	887

Proje Faaliyetleri ve İzleme Değerlendirme Sonuçları

1. Ekonomik Kapasitenin Geliştirilmesi

1.1. Ekonomik Kapasite Geliştirilmesi Çalışmaları:

Kavar Havzası köyleri ülkenin en yoksul köyleri arasındadır. 2008 yılında proje başlarken uygulama köylerinde beyan edilen gelir seviyesi ortalama aylık kişi başı 93.2 TL'ydı. Medyan gelir ise çok daha düşüktü: ayda 60 TL. Bu nedenle köylerde yaşayan insanların ekonomik kapasitelerinin güçlendirilmesi, hanelerin düzenli ve sürdürülebilir gelire kavuşması, özellikle genç nüfusun istihdam edilmesi ve böylece yoksulluk, kente göç ve güvencesiz mevsimlik göçün önlenmesi, Özyeğin Vakfı'nın öncelikli hedefi olmuştur. Bu amaçla, toplum temelli ve entegre bir kırsal kalkınma yaklaşımı temel alınarak, hedef grubun tümünü kapsayacak ancak en yoksul kesime de öncelik verecek gelir getirici faaliyetler uygulanmıştır. Tarım ve hayvancılığın temel geçim kaynaklarını oluşturduğu Kavar köylerinde var olan ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Halihazırda üretilen ürünlere katma değer katılarak bu ürünlerin satış ve pazarlamasının

yapılması kolaylaştırılmıştır. En önemlisi proje sayesinde Kavar üreticilerinin gelir getirici faaliyetleri çeşitlendirilmiştir. Örneğin proje ile birlikte artık Kavar köylerinde hayvan yemi olarak kullanılan silajlık mısır üretimi yapılmaya başlanmış; daha önce havzada yaygın olmayan arıcılık artık Kavarlılar için temel geçim kaynaklarından biri haline gelmiştir.

Kapalı ceviz bahçesi.

Projenin yürütüldüğü 5 yıl içerisinde, tarımsal alanda meyvecilik kültürünün oluşması amacıyla başta ceviz olmak üzere 10 bini aşkın meyve fidanı dikilmiş, 700 dekarlık alanda kapalı meyve bahçeleri kurulmuştur. Toplam 124 ailenin yararlandığı meyvecilik uygulamasının yerleşik bir üretim deseni haline gelmesi için, meyvecilik eğitimleri verilmiş, il dışındaki kapama meyve bahçelerine teknik geziler düzenlenmiş, aşılama ve budama ustaları yetiştirilmiş, bahçelerin bakımı rutin olarak köylülerce gerçekleştirilmiştir.

Basit musluklar

Hayvancılıkla geçimini sağlayan aileler için birbirini besleyen bir dizi eğitim verilmiş, uygulamalar yapılmıştır. Bu kapsamda hayvan sağlığı ve verimi eğitimleri verilmiş, barınaklar modernize edilmiş, suni tohumlamalar yapılmış, barınaklara otomatik suluklar yerleştirilmiş, kaba yem ihtiyaçlarını karşılamak üzere silajlık mısır ekimi ve imalatı tanıtılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca Kavar Kooperatifi öncülüğünde ve Vakfın maddi desteğiyle bir Süt Toplama Merkezi kurularak Kavarlıların hayatlarında ilk defa çiğ süttten para kazanmaları sağlanmıştır. Tüm bu faaliyetler, havzada hayvancılığın yeni bir teknik yeterlilikle yapılmasını ve yerel toplulukta bir davranış değişikliğinin oluşmasını sağlamıştır.

Silajlık mısır

1.1. Ekonomik Kapasite Geliştirilmesi Çalışmaları Etki Analizi Sonuçları:

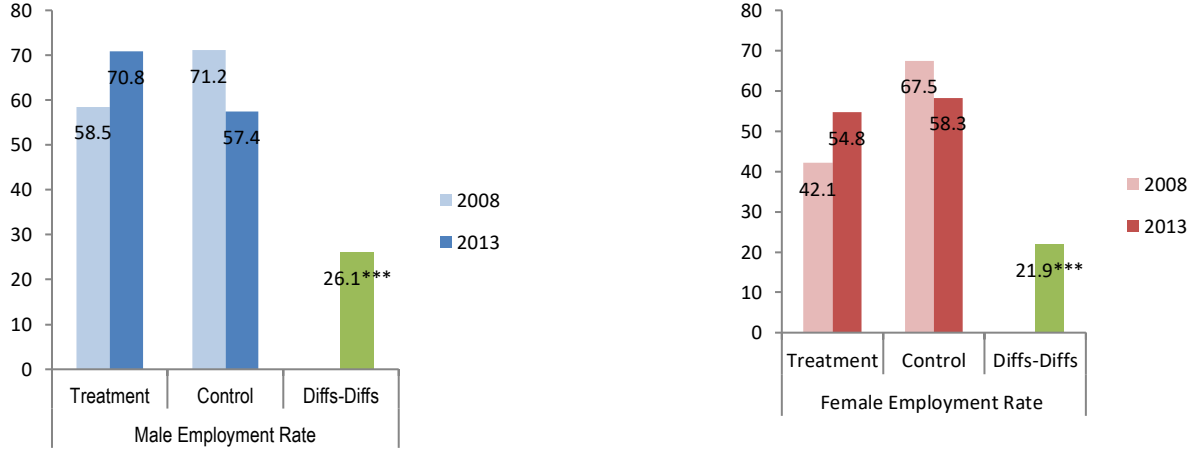
Projenin Kavar'ın ekonomik kalkınması üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla niceliksel değerlendirme sırasında üç temel göstergedeki beş senede gerçekleşen değişim incelenmiştir. Bu göstergeler istihdam oranları, hane geliri ve mal varlığı birikimidir.

Kavar Kırsal Kalkınma Projesi başladığında işsizlik oranı, özellikle de genç erkeklerin işsizlik oranı, hem uygulama hem de kontrol köy gruplarında yüksekti. 5 yıl içinde, proje ile birlikte uygulama köylerinde 15 yaş üstü iş sahibi erkek nüfusu % 58.5'ten %70.8'e çıktı. İşsizlik oranı ise aynı grup için % 13.1'den % 6.5'e indi. İnaktif nüfus oranı ise % 28.4'ten %22.7'ye düştü. Kadınlar için genel olarak çalışan kadın oranında artış meydana geldi. Kadınların istihdam oranı 5 sene içinde %42.1'den % 54.8'e yükseldi. Benzer şekilde, aynı grupta hem işsizlik hem de inaktivite oranlarında düşüş yaşandı (bkz 1. Grafik).

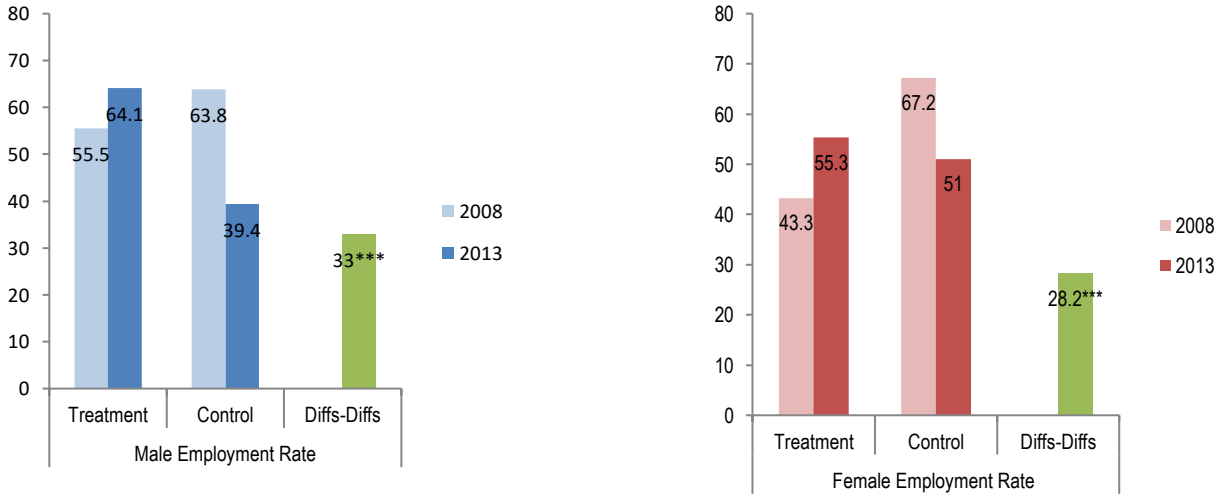
Uygulama ve kontrol köy grupları kıyaslandığında Kavar köylerinde istihdam oranlarında artış olurken, aynı süre zarfında kontrol köylerinde hem kadın hem de erkek nüfusunun istihdam oranında düşüş meydana gelmiştir. Kontrol köylerinde erkeklerde istihdam oranı % 71.2'den % 57.4'e düşmüştür. Kadınlarda istihdam oranı ise % 67.5'ten %58.3'e inmiştir (bkz 1. Grafik). Bu sonuçlara göre, diyebiliriz ki eğer proje yapılmısaydı aynı kontrol köylerinde olduğu gibi Kavar köylerinde de istihdam oranlarında ciddi bir düşüş yaşanacaktı. Farkların farkı hesaplandığında projenin Kavar'ın erkek nüfusunun istihdamı üzerinde % 26.1'lik, kadın nüfusunun istihdamı üzerinde ise % 21.9'luk etkisi olduğu görülmektedir.

Daha önemlisi, Kavar köylerinde genç nüfusta (15-29 yaş arası) gözlemlenen istihdam oranlarındaki artış genel olarak yetişkin nüfusunun istihdam oranında görülen artıştan daha yüksek olmuştur. Bu yaş grubundaki erkeklerin istihdam oranı % 55.5'ten %64.1'e, kadınların istihdam oranı ise %43.3'ten % 55.3'e yükselmiştir. Aynı süreçte kontrol köylerinde genç nüfusun istihdamında düşüş görülmektedir. Genç erkeklerin istihdam oranı %63.8'den % 39.4'e, genç kadınların istihdam oranı ise % 67.2'den % 51'e düşmüştür.

Grafik 1
15 Yaş Üstü Nüfus

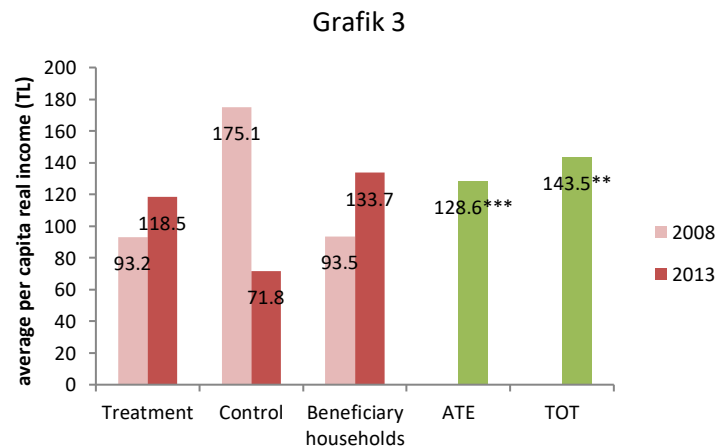
Grafik 2
Genç Nüfus (15-29 Yaş Arası)

İstihdam oranlarındaki artış, özellikle de genç nüfusun iş sahibi olabilmesi, köyden kente göçü önleyen ve gençlerin doğup büyüdükleri köylerine yatırım yapmalarını, burada gelecek kurmalarını sağlayan en büyük etkenlerden biridir. Buna bağlı olarak, 2010 yılı Aralık ayında yapılan ara değerlendirme göstermiştir ki kontrol köylerinde gençler köylerini terk ederken, Kavar'ın genç nüfusunda artış olmaktadır. Örneğin, 2008 yılında 15-29 yaş arası genç nüfus, uygulama köylerinin toplam nüfusunun %28'ini oluştururken bu oran iki sene sonra yapılan anketlerde % 35'e yükselmiştir. Kontrol köylerine baktığımızda ise aynı iki sene içinde genç nüfus oranında %30 oranından %25'e düşüş gerçekleşmiştir. Yani, Türkiye kırsalının tersine, kalkınma programının uygulandığı proje köylerindeki genç nüfus köylerini terk etmeme ve göç etmişlerse bile köylere geri dönme ve yerleşme eğilimindedir.

Kavar'da hane gelirindeki değişime bakıldığında, projenin uygulama köylerinde hane başına düşen gelirin reel olarak artışında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Kıyaslama yapıldığında kontrol köylerinde ise tam tersine negatif bir trend gözlemlenmektedir. 5 yıllık proje sonucu Kavar köylerinde ortalama kişi başı reel gelir % 27'lik bir artış gösterirken, kontrol köylerinde % 59'luk bir düşüş yaşanmıştır. 2008 yılında proje başlarken uygulama köylerinde beyan edilen gelir seviyesi ortalama aylık 93.2 TL'yd. Medyan gelir ise aylık 60 TL'yd. Uygulama köylerine kıyasla kontrol köylerin kişi başı ortalama geliri 2008 yılında daha yüksekti. Kontrol köylerinde yapılan ilk anket çalışmasında kişi başı ortalama gelir 175.1 TL, medyan gelir ise 77.3 TL olarak hesaplandı. Bu sayılar göz önüne alındığında hem uygulama hem de kontrol köylerinde bulunan haneler ulusal yoksulluk sınırının altında çıkmıştı (ulusal yoksulluk sınırı TURKSTAT verilerine göre 2009 yılında 4 kişilik bir aile için 825 TL olarak hesaplanmıştı). Ancak 2013 yılında proje köylerinde ortalama kişi başı gelir reel olarak 118.5 TL'ye çıkarken, kontrol köylerinde 71.8 TL'ye düşmüştür. Dolayısıyla projenin etkisi reel anlamda 128.6 TL olmuştur (bkz 3. Grafik).

Reel kişi başı gelir proje faaliyetlerine doğrudan katılan haneler için daha da fazla yükselmiştir. Burada proje faaliyetlerine doğrudan katılmaktan kasıt kooperatife üyelik, arıcılık yapma, silajlık mısır üretimi yapma ve kadınlar için el işi projelerine katılma anlamına gelmektedir. Bu faaliyetlerin en az bir tanesine katılan hanelerde ortalama kişi başı gelir 93.5 TL'den 133.7 TL'ye yükselmiştir ki bu % 43'lük bir artıştır. Dolayısıyla, projeden birebir yararlanan haneler için projenin gelir üzerindeki reel etkisi 143.5 TL olarak hesaplanmıştır (bkz 3. Grafik).

ATE: Ortalama Uygulama Etkisi

TOT: Direkt Uygulama Yapılan Haneler Üzerindeki Uygulama Etkisi

Kavarlılara iş ve hane gelirinden memnuniyetleri ile ilgili sorular sorulduğunda alınan cevaplar göstermiştir ki proje köylerinde yaşayanlar için son 5 senede memnuniyet artmıştır. Proje köylerinde nüfusun % 37.3'ü 5 sene önceye kıyasla çalıştıkları işten daha memnun olduklarını belirtmiştir. Bu oran kontrol köyleri için sadece % 19.1'dir. Yine 5 sene öncesiyle karşılaştırıldığında proje köylerinde yaşayanların % 28.2'si işten elde ettikleri gelirden daha memnun olduklarını söylerken, bu oran kontrol köylerinde % 9.4'te kalmıştır. Benzer şekilde, proje köylerinde genel olarak hane gelirinden memnun nüfus oranı kontrol köylerinde yaşayan ve hane gelirinden memnun olan nüfus oranından daha yüksektir. 5 senede hane gelirinden memnuniyeti artan oran proje köylerinde % 31.8 iken, aynı oran kontrol köylerinde % 14.2'dir.

Kırsalda yoksullukla mücadelede mal varlığı birikimi önemlidir çünkü mal varlığı uzun vadede yoksul haneler için sürdürülebilir gelir kaynağının yaratılabilmesini sağlayan üretken sermaye demektir. Kavar projesinin hanelerin mal varlığı birikimi üzerindeki etkisi, uygulama köylerindeki toplam hayvan ve meyve ağacı sayıları üzerinden hesaplanmıştır. Buna göre, projenin yapıldığı 5 yıl süresince uygulama köylerindeki hayvan sayısı (inek, koyun ve keçi) kontrol köylerindeki hayvan sayısından daha fazla artmıştır. 2013 yılı itibarıyla uygulama köylerinde toplam inek sayısı 2008'deki 362'den 693'e yükselmiştir. Kontrol köylerinin inek sayısında ise neredeyse hiç değişim olmamıştır ve sayı 174 civarında kalmıştır. Koyun ve keçilerin toplam sayıları uygulama köylerinde 1655'ten 2552'ye yükselmiştir. Aynı dönemde kontrol köylerinin koyun ve keçi toplam sayısı 929'dan 1440'a çıkmıştır. Farkların farkı hesaplamasına göre projenin toplam etkisi 333 inek ve 386 koyun ve keçidir. Kavar'da hayvan sayısının artışından elde edilen mal varlığının parasal karşılığı hesaplandığında hane başı yaklaşık 3.688 USD olmakta, tüm havza için toplam parasal değer ise 323,545 USD olmaktadır (Hesaplamalardan bir ineğin piyasa değeri 1.500 TL, bir koyun/keçinin değeri ise 550 TL olarak alınmıştır).

Projeye başlanırken Kavar köylerinde meyve ağaçlarının (elma, ceviz, vişne, armut, kayısı ve erik) sayısı zaten kontrol köylerindeki kadar yüksekti. Ancak proje sırasında kontrol köylerdeki ağaç sayılarına göre uygulama köylerindeki ağaç sayılarında daha fazla yükselme olduğu da görülmüştür. 5 yılda uygulama köylerindeki ağaç sayısında yükseliş, kontrol köylerindeki ağaç sayısındaki yükselişten 20 kat daha fazla olmuştur. 2008'den 2013'e proje köylerinde ağaç sayısı 3,652'den 6,609'a yükselirken, kontrol köylerindeki artış sadece 638'den 789'a olmuştur. Farkların farkı değeri 2,806 ağaçtır. Kavar'da meyve ağacı sayısının artışından elde edilen mal varlığının parasal karşılığı hesaplandığında hane başı yaklaşık 14,500 USD olmakta, tüm havza için toplam parasal değer ise 1,275,500 USD olmaktadır.

Sonuç olarak, son 5 yılda proje sayesinde hem hayvan hem de meyve ağacı olarak ortaya çıkmış olan mal varlığı birikiminin parasal değeri Kavar'da hane başına 18,226 USD olarak hesaplanmaktadır.

Tarımsal teknoloji kullanımında projenin etkilerine bakıldığında, 2013 yılında Kavar'da ağaç aşılama pratiğini edinen (daha önce ağaç aşılama alışkanlığı olmayan) hane sayısında % 26.3 artış olurken; kontrol köylerinde sadece % 15.6 artış olmuştur ve projenin etkisi % 10.7 olarak hesaplanmıştır. Havzanın en yoksul haneleri için ağaç aşılama alışkanlığının benimsenme oranı daha da yüksek çıkmıştır. Meyvecilikte istenilen cins ve kalitede meyve üretmek için yapılan aşılama uygulamasının yaygınlaşması Kavar için uzun vadede çok olumlu bir gelişmedir.

2008 yılında proje köylerinde hanelerin % 32.5'i tarımda biçer-bağlar makinesini kullanmaktaydı. Kontrol köylerinde ise bu oran çok daha düşük, % 3.7'yd. 5 yıl sonra proje köylerinde daha önce biçer-bağlar kullanmayan hanelerin % 33.8'i makineyi kullanmaya başlarken, kontrol köylerinde bu oran sadece % 17.4 olarak kalmıştır. Projenin etkisi % 16.4'tür. Kavar'ın en yoksul hanelerinde projenin etkisi yine daha yüksek olmuştur. Bağ haline getirilen ekinin taşınması kolaylaşır ve daha sonra patöze verilir.

Projenin yürütüldüğü 5 yıl içinde proje köylerinde daha önce patöz kullanmayan hanelerin % 25'i makineyi kullanmaya başlarken, kontrol köylerinde bu oran sadece % 16.5 olarak kalmıştır. Patöz yonca ve korunga gibi yem bitkilerinin tanesini sapından ayırarak saman haine getiren ve aynı zamanda arpa, buğday ve mercimek gibi hububatta da kullanılabilen bir tarım makinesidir. Patöz kullanımında projenin etkisi % 8.5 olarak hesaplanmıştır. Proje köylerinde daha önce süt sağım makinesi kullanmayan hanelerin % 9.3'i makineyi kullanmaya başlarken, kontrol köylerinde bu oran 0 olarak hesaplanmıştır. Yani son 5 senede kontrol köylerinde hiç bir aile süt sağım makinesi kullanmaya başlamamıştır. Seyyar ya da sabit olabilen süt makineleri özellikle büyükbaş hayvanlarda hijyenik ve çabuk süt sağımını sağlar ve süt sağımdan genellikle kadınlar sorumlu olduğu için kadınların işini kolaylaştırır.

Anket çalışmasının sonuçlarının yanı sıra, 2010 yılında yapılan ara değerlendirme ve 2014 yılında yapılan son değerlendirme sırasında Kavarlılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve kendilerine 5 senede hayatlarında ekonomik bakımdan (hane geliri, işe sahip olma, ekonomik refah, vb.) nasıl bir değişim olduğuna dair sorular sorulmuştur. Böylece sayısal verilerin ötesinde Kavar halkının bakış açısından projenin havza, köy ve hane ekonomileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Kavarlılarla 2010 yılında Kristen Biehl tarafından gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, projenin henüz ikinci yılında olmasına ve başlatılan ekonomik faaliyetlerin tam anlamıyla meyveleri alınmamış olmasına rağmen ekonomik rafahta yükselme olduğuna dair algının yaygın olduğu ortaya çıktığı görülmüştür. Biehl'e göre:

Proje başlayalı kısa bir süre geçmiş olmasından kaynaklı olarak gelir getirici faaliyetlerinin etkileri tam olarak ortaya çıkmamış olsa da niteliksel araştırma sonuçları göstermiştir ki program havzadaki halkın gelecekle ilgili umut ve beklentilerini değiştirmede etkili olmuştur. Özyeğin Kalkınma Programı'nın etkileri üzerine yapılan tartışmalar sırasında köylülerde "girişimcilik ruhunun" ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.... Köy halkının kamu kurum ve kuruluşlarına danışma ve bilgi alma oranında artış olmuştur. Program kapsamında verilen tarımsal eğitimler köylüler tarafından değerli bir bilgi kaynağı olarak görülmekte ve köydeki bilgi birikiminin sistematik bir hale getirilmesine yardımcı olmaktadır. Başka köy ve mezralara yapılan eğitici geziler köylüler tarafından değerli bulunmakta ve önemli bir ilham kaynağı olarak görülmektedir.

Yine aynı araştırma sırasında Kavarlılar için işsizliğin köyden göçün en önemli sebebi olduğu, ancak Özyeğin Vakfı'nın başlattığı proje ile birlikte yaratılan iş imkanları sayesinde köyde geçimini sürdürebilme umudunun arttığı görülmüştür:

Araştırmaya katılan köylülerin yanıtları göstermektedir ki aslında köye dönmek için büyük bir istek vardır, ancak bu kişiler için iş imkanlarının çok kısıtlı olması en önemli vaz geçiş ve endişe sebebidir. Köyde iş bulamamak araştırmaya katılan gençlerin köyde kalmalarına en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır. Köyden göçün bir başka önemli sebebi ise kırsalda iyi okulların olmamasıdır. Her ne kadar köyde hayatın iyileşmesi direkt olarak Özyeğin Kırsal Kalkınma Programı'na bağlanamazsa da araştırmacıların vardığı sonuç, araştırmaya katılan köylülerin köyde hayatlarını sürdürme kararlılıklarına bakıldığında programın (özellikle de gelir getirici ve eğitici-öğretici faaliyetlerinin) çok önemli olduğudur.

"Mesela ben şahsen Vakıf'tan iki yüz elli fidan aldım, ürün verdiği zaman bütün sıkıntılarımdan kurtulurum inşallah. Bizim burada dışarda çalışma imkanımız hiç yok. Bir de mesela süt deposunu kurmuşlar Vakıf

vesilesiyle. Allah razı olsun o süt deposu faaliyete geçtiği zaman bir vatandaş kendisine iki üç tane inek alabiliyorsa o sütüyle mutlaka geçimini yapar ama eskiden öyle değildi o süt boşa giderdi ya da Tatvan'a götürürsen her gün götürme imkanın olmaz ama şimdi eğer o süt deposu kurulmuşsa köylü vatandaş mutlaka biraz maddi yönünden rahatlar. Normalde bir para gelirse en azında çocuklarımızın benim ailemin dostumun hayatı biraz daha normalleşir. Giderek de tabi ki kalkınmaya çalışacağız. En azından benim ineğim bugün birse yarın 5 yaparım belki kendime bir dükkân açarım bir işyeri açarım para olduktan sonra her şey yapar insan." (Erkek, 41, Bolalan, 2010 Ara Değerlendirme)

"Ben gebelik ve doğum olduğu için fazla bir faaliyetlere girmedim ama mesela onların önerdiği şeyler tarımdan olsun eşimle beraber yöneliyoruz. Takip etmeye çalışıyoruz. Eşim çok seviyor tarımı, fidancılığı; ağacı ağaç büyütmeyi çok seviyor. Tabi ki vakfın desteği ona bir güç kaynağı oldu. Deniyor yapıyor. Fidancılık ağaç yetiştirmek vakfın gelmesiyle bilgilendirmesiyle çok teşvik aldı. Mesela ektiğimiz 400 ağaç var. 100'ünü biz kendi imkanlarımızla ektik, 300'ünü vakıftan aldık. Bunlar iyi yetiştirilirse bakılırsa on yıl içinde ürün verir. Verdikten sonra da tabi ki bu gelecek demektir. Geleceğe de umutla bakıyoruz." (Kadın, 38, Düzcealan, 2010 Ara Değerlendirme)

2014 yılında yapılan derinlemesine görüşmeler sırasında, artık 5 sene önce başlatılmış projelerin sonuçları alınmaya başlarken ve Kavarlılar silajlık mısır üretimi ve arıcılık gibi yeni ekonomik faaliyetlerle tanışmışken, Kavarlılarda düzenli gelir imkanlarının ve verilen eğitimlerle edinilen bilgi birikiminin verdiği güven duygusu ön plana çıkmıştır.

"16 yıl kaldık biz İstanbul'da. 16 yıl kaldıktan sonra geldik. Birkaç yıl yazın kaldık. Kışın gittik. İlk geldiğimizde çok büyük umutlarla geldik biz buraya. Çok şey yapacağız dedik. Elimizde biraz paramız vardı. Geldik ev yaptık. Ondan sonra burada hiç gelir olmayınca yedik, harcadık. Çocukların okuluna şuna buna derken bir anda sıfıra geldik. Hiçbir şey kalmadı ne yapacağımızı bilemedik. Şaşırdık yani! Ne yapalım ne edelim dedik. Kaymakamlığa gittik. Ziraat Bankası'na başvurduk. İlçe tarıma başvurduk. Ne bileyim, her yere başvurduk. En azından bize bir hayvancılık yapabilmemiz için küçük bir destek, bir inek bile verse razıydık. Nereye gittiysek öyle bir şey yok dedi. Evimiz var dedik. Topraklarımız var. Tapularımız var. İpotekleyin ama bize azıcık bir destek verin. Kesinlikle buradaki hiçbir tapuyu ipotek karşılığı kabul etmiyoruz dediler. Ne vahim, ne acı bir şey dedik. O kadar toprak var. Sözde elimizde evimiz var. Bahçemiz var. Bunun karşılığında bize bir inek parası bile vermedi. Kabul edilmiyor ipotek çünkü buranın malları kabul edilmiyordu. Kavar olunca, köyler olunca yok. Umutlarımız tükendi. Döndük eve geldik. Çok umutsuzduk gerçekten. Sonra bir anda Vakıf geldi. O tekrar bize bir güven verdi. Oldu yani onlarla birlikte. Gerçekten çok şey değişti. Bizim bahçemize ektiğimiz bitkiler bile değişti. Sebzeler değişti; türler çoğaldı. Kendimize güvenimiz geldi. Kendi fidanımızı kendimiz üretiyoruz. Kendi aşımızı kendimiz yapıyoruz. Artık çok şeyi kendimiz yapıyoruz. Bir hayvan alıp ahıra koyduğumuz zaman ona sadece yem vermiyoruz. Sağlığıyla ilgileniyoruz. Nasıl beslenir, nasıl barındırılır, barınağı nasıl olacak. Bunların hepsi eski zamanlardan daha farklı yapılıyor." (Kadın, Düzcealan, 2014 Son Değerlendirme)

"Eğer bu proje olmasaydı ziraat hakkında ya da meyve hakkında, silaj hakkında bilgimiz yoktu. Eskiden mısır ekiyorduk ama böyle değil tabi ki. Yani tanesini topluyorduk. Söküyorduk ve değirmene götürüyorduk. Ama Kavar silajlık mısır ekmiyordu. Kimse bilmiyordu. Ama işte bu mısır yem olur. Hayvanlara verirsen hayvanların sütü çok olur. Nasıl ekilir biçilir bilemiyorduk. İşte vakfın sayesinde sağ olsun. Meyve budamasını da bilemiyorduk. Onların sayesinde öğrendik." (Erkek, Tokaçlı, 2014 Son Değerlendirme)

"İlk başta vakıf çalışanları geldikleri zaman çok sevindim. Belki bize bir yol gösterirler ya da kendileri yaparlar. Çünkü burada devlet yok. Görmedim ne yazık ki. Ne devleti gördüm ne de yardımlarını gördüm. Yani ben

şahsen göremedim. Kaç yıldır ben bu köydeyim. Devlet yok. Yönlendiren, bize yol gösteren. Bize bir şey veren yok. Burada iş yoktu. Ama en güzel şimdi sabit olan şey sütümüz gidiyor. Süt çok güzel bir şey. İki üç tane güzel ineğimiz olursa gerçekten gelir olur. Geçim olur. Gelir olur geçim de sağlanır. Fiyatı da biraz yükselirse çok güzel olur yani. Hani bir maaş gibi ay başına kadar güzel bir maaş eline gelir.” (Kadın, Yassıca, 2014 Son Değerlendirme)

“Hayvan barınakları örneğin. İşte Vakıf’tan görmüşler ki insanlar geri dönmüşler. Bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Kimine biraz briket, kimine biraz sac, demir yani o anlamda da. O bizim gözümüzde insan refahı için ama. Devletten kamudan çok görmediğimiz bir yaklaşımla bir kurumun bize gelmesi bizi çok şey yaptı. Güvenlik eksenli bir yapısı olmayan bir kuruluşun havzaya gelmesi bizi çok şey yaptı. Ama maddi anlamda da. İnsanlar köylerine köy evleri yaptılar örneğin. Her köye maddi destek verildi örneğin. Belki aklıma gelmeyen şeyler de olabilir.” (Erkek, Dibekli, 2014 Son Değerlendirme)

2. Altyapı Çalışmaları:

Projenin Kavar’daki ilk çalışmaları köylerde ihtiyaç duyulan temel alt yapı ve üst yapı eksikliklerinin giderilmesi için hem Vakfın hem de yereldeki kamu kurum ve kuruluşlarının seferber edilmesi olmuştur. Alt yapı ihtiyaçları köylülerle yapılan görüşmeler ve toplantılar sonucunda katılımcı bir süreç yürütülerek ortaya çıkarılmıştır. 5 köyde, gençler ve kadınlar da dahil tüm halkın bir araya gelebileceği, proje kapsamında planlanan eğitimlerin ve toplantıların yapılabileceği ve gerektiğinde yerel kültürde önemli yere sahip taziye ve kutlama tören ve kabullerinin yapılacağı ortak kullanımlı, çok amaçlı köy odaları yaptırılmıştır. Köy odaları projenin en önemli başarısı olan 5 köyün bir araya gelerek kurduğu Kavar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi’nin kurulma aşamasındaki hazırlık, planlama ve tartışma toplantılarının yapılması için gereken sosyal mekanlar olmuştur.

Köy odası

Köy odalarının yanında köylerde 2 çocuk oyun alanı kurulmuş, Yassıca Köyü ve Tatvan İlçe merkezinde iki anaokulu yapılmış ve günlük 500 ekmek kapasiteli ortak kullanıma açık iki tandır fırını inşa edilmiştir. Fırın, havzadaki hem kadınların iş yükünü hafifletmiş; hem de dumandan kaynaklı zehirlenmeleri önlemiştir.

Ortak kullanıma açık ekmek fırını

2011 yılında Japonya Büyükelçiliği'nden alınan hibe desteği ile "Kavar Havzası Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi" inşa edilmiştir. Merkez, tüm havza halkının kullanımına açık bir eğitim merkezi işlevini yerine getirmektedir. Bugüne dek arıcı kadınların eğitiminden film gösterimlerine, taziye ve nişan etkinliklerine ev sahipliği yapan merkez, havza için önemli bir sosyal mekandır.

Kavar Havzası Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi

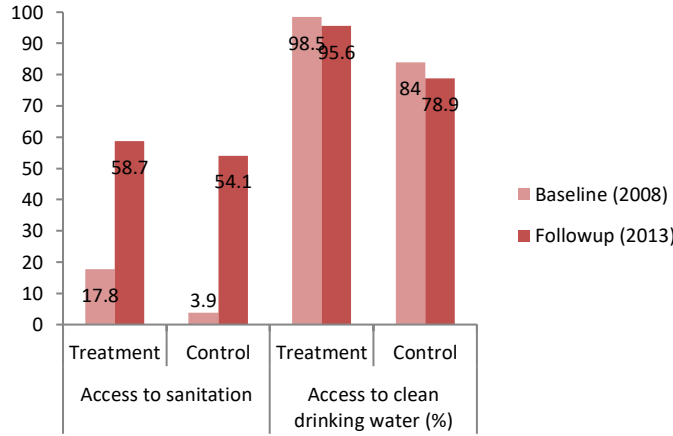
Altyapı faaliyetleri kapsamında Kavar'ın kanalizasyon altyapısının iyileştirilmesine destek verilmiştir. Atık su tahliyesi için köylere malzeme desteği verilmiş, bir köyde içme suyu ıshale hattı inşa edilmiştir.

İzleme-Değerlendirme Analiz Sonuçları:

Ortak sosyal mekan ve yapılarla ilgili algılar ve etkiler niteliksel görüşmelerden çıkmıştır. Buna göre, son anket sırasında Kavarlılara köylerindeki altyapıdan ne kadar memnun oldukları sorulduğunda, köylülerin % 50'si 5 sene önceye kıyasla köylerindeki altyapıdan şimdi daha memnun olduklarını belirtmiştir. Kontrol köylerinde ise aynı cevabı verenlerin oranı % 46.1 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, proje köylerinde nüfusun % 64.1'i 5 sene önceye kıyasla köylerindeki ulaşım hizmetlerinden daha memnun olduklarını belirtmiştir. Bu oran kontrol köyleri için % 44.7'dir.

Kanalizasyon hizmetlerine erişim (kanalizasyon sistemine bağlı hane oranı) ise her iki köy grubunda da artış göstermiştir. 2008 yılında proje köylerindeki hanelerin sadece % 17.8'i kanalizasyon altyapısına sahip olduğunu söylerken 2013'te bu oran % 58.7'e yükselmiştir. Ancak aynı zaman diliminde kontrol köylerinde daha fazla artış olmuştur. 5 senede kontrol köylerinde kanalizasyon altyapısına sahip hane oranı % 3.9'dan % 54.1'e çıkmıştır. Sonuçlar göstermektedir ki kanalizasyon hizmetine erişim projeye bağlı olarak değil, il ve ilçe düzeyindeki gelişme ve iyileştirmeler sonucunda değişim göstermiştir.

Grafik 4

3. Sosyal Refahın Artırılması:

Yoksullukla mücadelenin yalnızca ekonomik kapasiteyi güçlendirmekle sınırlı kalması halinde, elde edilecek kazanımların gerçek bir refah sağlaması mümkün değildir. İnsan kaynaklarının geliştirilebilmesine yatırım yapılmazsa; eğitim, sağlık ve sosyal yaşamı destekleyici çalışmalar tarımsal çalışmalar kadar temel kalkınma alanları olarak görülmezse, Özyeğin Vakfı'nın Kavar'da çıkış noktası olarak aldığı "hayat kalitesinin yükseltilmesi" amacına ulaşmak mümkün olmaz. Bu yüzden, beş sene boyunca Kavar'da ekonomik kapasiteyi güçlendirme çalışmalarıyla sosyal kapasiteyi güçlendirme çalışmaları birbirlerini besleyecek ve yönlendirecek biçimde ele alınmıştır.

Sosyal kapasite çalışmalarının başında eğitim alt yapısının güçlendirilmesi gelmiştir. 2008 yılında 15 yaş altı çocuk nüfusu Kavar havzası nüfusunun % 39'unu, çocuklar ve gençlerden (0-24 yaş arası) oluşan grup ise toplamda havza nüfusunun % 61'ini oluşturmaktaydı. Çok çocuklu geniş aileler proje köylerinde yaygındı. Bu sebeple de okullaşmayı arttırarak çocuk ve gençlerin potansiyellerinin tamamını kullanmalarına olanak sağlamak projenin öncelikli hedeflerinin başındaydı.

Öncelikle çocukların ve gençlerin temel eğitimlerini eksiksizce tamamlayabilmeleri amacıyla tüm havzanın yıllardır beklediği 10 derslikli bir ortaokul binası yaptırılmıştır. Deniz Süren Orta Okulu 2011 yılından beri hem

Kavar köylerine hem de çevre köylere hizmet vermektedir. Böylece özellikle kız çocuklarının okula gönderilmesine engel olan okulların uzaklığı sorunu ve çocukları yatılı okula yollama zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Ayrıca, havzanın eğitim altyapısını güçlendirmek amacıyla bir öğretmen lojmanı kurulmuş ve mevcut okullara malzeme desteğinde bulunulmuştur.

Deniz Süren Orta Okulu

Proje sırasında başka şehirlerde üniversiteyi kazanmış başarılı öğrencilere burs sağlanmıştır. Ortaokul ve liseyi açıköğretim aracılığıyla okumak ve bitirmek isteyen öğrencilerin Açıköğretim'e kayıtları yaptırılmış ve öğrenimleri sırasında destek verilmiştir. Gençler için bilgisayar odaları oluşturulmuş ve sertifika aldıkları temel bilgisayar eğitimleri düzenlenmiştir.

Proje boyunca çocukların sosyal, zihinsel ve sanatsal gelişimlerini desteklemek için birçok faaliyet ve yaz dönemlerinde çocukların zamanlarını eğlenceli, yaratıcı ve üretken geçirebilmeleri için projeler hayata geçirilmiştir. Örneğin, Kavar'ın Paşaelmalı Mezrası'ndan çocuklarla bir çocuk korusu oluşturulmuştur. Koro, o kadar başarılı olmuştur ki 26 Ocak 2012 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde Kardeş Türküler'le ortak bir konser vermiştir. Çocuklarla yapılan bir diğer örnek proje de Kavarlı çocuklar ile kendilerinden binlerce kilometre uzakta Chicago'da yaşayan Amerikalı çocuklar arasında başlatılan "Kavar-Chicago Köprü Mektup Arkadaşlığı" projesidir. Proje sayesinde, 2010'da Kavar'ın Tokaçlı Köyü'nden 17, Amerika'nın Chicago şehrinde 16 çocuk 6 ay boyunca mektup arkadaşlığı yapmış, böylece Kavarlı çocuklar için dünyaya bir pencere açılmıştır.

Köylerdeki sağlık koşullarını iyileştirmek için düzenli sağlık ve diş taramaları yapılmıştır. Proje boyunca AÇEV desteği ile verilen eğitimler sayesinde kadınlara anne ve çocuk sağlığı, üreme sağlığı, hamilelik ve doğum kontrolü gibi konularda bilgi verilmiştir. Yerel sağlık kuruluşlarının havza köylerine düzenli hizmet getirmesi garanti edilmiştir.

Diş taraması

Köy içi ve köyler arası iletişimi ve dayanışmayı artırmak ve havzada sosyal yaşamı renklendirmek amacıyla, her yıl yazın Kavar Festivali organize edilmiştir. Projenin ilk iki yılında Vakfın desteğiyle gerçekleşen festival, son yıllarda Kavarlıların kendi organizasyonları haline gelmiştir. Festivalin geleneksel hale gelen “Buzağı Yarışması” iyi hayvancılık pratiklerinin özendirilmesi için de iyi bir araç olmuştur.

İzleme-Değerlendirme Analiz Sonuçları:

Öncelikle Kavarlılara genel olarak havzadaki ve köylerindeki kültürel ve sosyal faaliyetlerden memnun olup olmadıkları sorulduğunda proje köylerinde nüfusun % 31’i 5 yıl öncesine kıyasla daha memnun olduğunu belirtmiştir. Kontrol köylerinde ise aynı cevabı veren oran sadece % 3.6’da kalmıştır. Bu göstergeye bakıldığında köy grupları arasındaki fark çok fazladır ve bu sebeple de projenin sosyal ve kültürel hayatın canlandırılması için yaptığı çalışmaların oldukça başarılı ve etkili olduğu söylenebilir.

Kavarlılara sağlık hizmetlerinden memnuniyetleri sorulduğunda bireylerin % 65.9’u 5 sene öncesi ile karşılaştırıldığında sağlık hizmetlerinden daha memnun olduğunu belirtmiştir. Bu oran kontrol köylerinde ise % 59.6 çıkmıştır.

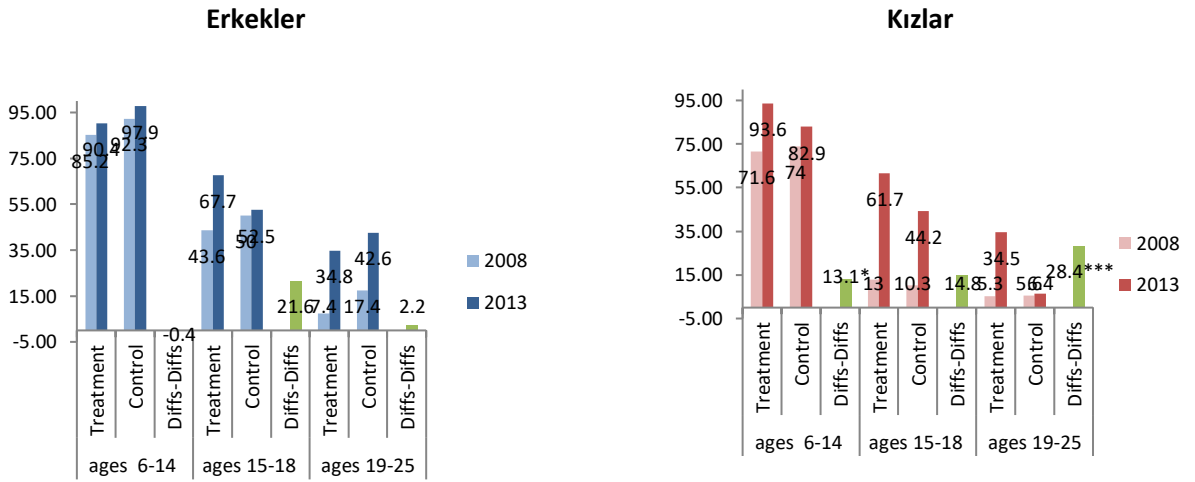
Projenin eğitim alanında yürüttüğü çalışmalarının sonuçlarını niceliksel olarak ölçmek amacıyla okullaşma ve okulu bitirme oranlarının 5 yıl boyunca Kavar ve kontrol köylerinde gösterdiği değişim ölçülmüştür. Buna göre Kavar’da açılan Deniz Süren Ortaokulu, gençlerin açık öğretime kayıtları ve eğitimi destekleyici diğer proje faaliyetleri sonucunda havzada okullaşma oranları ile ilgili önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, 6-14 yaş grubu kız çocuklarının okullaşma olasılığında (enrolment probability) proje köylerinde ciddi bir artış olmuştur. Proje köylerinde kız çocuklarının okullaşma olasılığı % 71.6’dan % 93.6’ya çıkarken kontrol köylerinde olasılık % 74’ten % 82.9’a yükselmiştir. Projenin etkisi % 13.1’dir. Aynı yaş grubundaki erkek çocuklarda ise okullaşma olasılığı proje köylerinde % 85.2’den % 90.4’e çıkarken, kontrol köylerinde olasılık % 92.3’ten 97.9’a çıkmıştır. Kontrol köylerinde oranın daha fazla artması nedeniyle proje etkisi negatif olmuştur, ancak farkların farkı oranı istatistiki açıdan önemsizdir.

15-18 yaş grubu erkek çocuklarda okullaşma olasılığı proje köylerinde % 43.6’dan % 67.7’ye çıkarken, kontrol köylerinde olasılık neredeyse hiç değişmemiştir. Dolayısıyla proje etkisi % 21.6 olmuştur. Aynı yaş grubundaki

kız çocuklarının okullaşma olasılığında proje köylerinde artış daha yüksek olmuştur. Kız çocuklarının okullaşma olasılığı % 13'ten % 61.7'ye çıkarken kontrol köylerde olasılık %10.3'ten % 44.2'ye yükselmiştir. Proje etkisi % 14.8 olmuştur.

Son olarak, 19-25 yaş arası gençlerdeki okullaşma olasılığı oranlarında proje köylerinde ciddi artış gözlemlenmiştir. 2008 yılında bu yaş grubu için erkeklerde okullaşma oranı sadece % 7.4 iken, 2013 yılında bu oran % 34.8'e yükselmiştir. Kontrol köylerinde de benzer bir artış olmuş ve oran 5 sene içinde % 17.4'ten % 42.6'ya yükselmiştir. Bu yüzden programın etkisi istatistiki açıdan önemsizdir. 19-25 yaş arası genç kızların okullaşma olasılığı ise proje köylerinde 2008'deki % 5.3'ten, 2013'te % 34.5'e yükselmiştir. Kontrol köylerinde aynı yaş grubu genç kızların okullaşma olasılığı çok az bir oranda artış göstermiştir (% 5.6'dan, % 6.4'e).

Grafik 5

Okul bitirme oranlarına bakıldığında, 8 yıllık temel eğitimi tamamlayan kadın ve erkek sayısında projenin yürütüldüğü 5 yıl boyunca artış olmuştur. 2008 yılında 15 yaş üstü erkeklerin % 69.8'i en az 8 yıllık temel eğitimi tamamlamıştı. 2013 yılında erkekler için bu oran % 80.4'e çıkmıştır. Kontrol köylerinde 2008 yılında 15 yaş üstü erkeklerin % 83.9'u en az 8 yıllık temel eğitimden geçmişti. 2013 yılında bu oran % 87.7'e çıkmıştır. Projenin net etkisi % 6.8 olmuştur. 2008 yılında 15 yaş üstü kadınların sadece % 28.2'si en az 8 yıllık temel eğitimi tamamlamıştı. 2013 yılında kadınlar için bu oran % 48.6'ya çıkmıştır. Aynı sürede kontrol köylerinde de benzer bir artış görülmektedir. Bu yüzden de farkların farkı oranı istatistik açıdan önemli değildir.

Anket sırasında Kavarlılara genel olarak son 5 senede eğitim hizmetlerinden memnuniyetleri sorulduğunda kontrol köylerine kıyasla Kavar'da memnuniyette artış olduğu görülmektedir. Proje köylerinde nüfusun % 61.2'si 5 sene önceye kıyasla köylerindeki eğitim hizmetlerinden daha memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bu oran kontrol köyleri için % 51.8'dir.

2010 yılında yapılan derinlemesine mülakatlar sırasında Kavarlıların eğitim konusundaki görüş ve algıları sorulmuş ve değerlendirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda araştırmacı Biehl iki önemli sonuç ortaya koymuştur:

- 1) Katılımcılar hem erkek hem de kız çocuklarının okula gitmesinin ve eğitim almasının köylerin geleceği için çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Diğer yandan, açık öğretimde okuyan genç kızlarla yapılan

odak grup tartışmaları kızların eğitiminin hala köylerde sorun olduğunu göstermiştir. Açık öğretime kayıt yaptırmayı başarabilmiş kızların anlattıklarına bakıldığında hem kendilerinin hem de Özyeğin program ekibinin babalarını ve ağabeylerini kayıt yaptırmaya ikna etmelerinin çok zor olduğu görülmüştür. Bazı kızlar ise babalarını ikna etmeyi başaramadıkları için açık öğretime yazılamamıştır.

- 2) Ailelerin kızları okula göndermemelerinin temel sebeplerinden bir tanesi okullara uzaklıktır. Uzaklığa rağmen okula giden kızlar diğer aileler için iyi bir örnek olarak görülmektedir ve Özyeğin Programı'nın Kavar Havzası'nda açmayı planladığı yeni ilk öğretim okulu da aileleri kızlarını okula yollamaları için teşvik edecektir.

“Bütün hayalim çocuklarımı okutmak. Babam beni okutmadı. İleri görüşlü bir insan değildi. Küçükken girdiğim devlet parasız yatılı sınavında birinci olmuştum, ama babam göndermedi. Benim öğretmenim de dayımdı iki ay boyunca uğraştı ama babamı ikna edemedi. Sınavda başarısız olan bir kızı yerime gönderdiler. Bu bana çok büyük bir dert oldu ben çok istiyordum okumayı. Göndermedi, benden sonraki kız kardeşlerimi de okutmadı. Sadece erkek kardeşlerimi okuttu, ama onlar da okumadı. Açıköğretim istedim ama ailevi problemlerden dolayı gidemedim. Aile çok kalabalık olduğu için gidemedim. Fakat hala gitmek istiyorum. Ben okumayı çok seviyorum. Dünya klasikleri okuyorum mesela Gorki, Emile Zola okuyorum. Çocukluğumdan beri okuyorum. Evlendiğim günden itibaren çocuk sahibi olduktan sonra çocuklarımı okutacağım dedim.” (Kadın, 38, Düzcealan)

2014 yılında yapılan görüşmelerde görülmüştür ki eğitimin önemi, özellikle de kız çocuklarının ve genç kızların okula gönderilmesinin gerekliliği, havzada yaygın olarak benimsenmiştir. Köylerde yaşayan tüm babalar için genelleme yapmak mümkün olmasa da, Kavarlı babaların bakış açılarında değişim olduğu gözlenmiştir. Kuşkusuz Kavar'da bir okul açılması ve Vakfın saha ekibinin özellikle kız çocukları ve genç kızların okullaşması ile ilgili çaba ve hassasiyetleri bu algı değişiminde önemli rol oynamıştır.

“Vakıf gelmeden önce ben kızları kesinlikle okutamam dedim. Karşıydım sonuna kadar.... İki tane kızım köydeki okulu bitirdiler, yatılı okula göndermedim. Zaten büyüğü göndermedim. Küçüğü de 10 gün kala okuldan aldım. 900 lira ceza yazdılar. Göndermiyorum diye. Tam o sırada da köye vakıf geldi. 10 gün kalmıştı. Dedim çocuğu göndereyim. Ondan sonra çocuğa baktım ikinci sene. Gerçekten başarılı oldu. Hep önde. İki sene orada okudu. Vakıf geldi onu seminere falan da götürdü. Dersleri de çok güzel. Gerçekten zekalıdır. Oranın hocası bana senin kızın zekidir, iyi çalışıyor Van'a gönder, müzik okuluna dedi. Yine orada düşündüm, çocuğumu nasıl Van'a göndereyim. Ben burada, o orada. Yine göndermedim. Ama çok pişman oldum... Büyük kızım köyde okulu bitirdi. Yatılı okula göndermedim. Dışardan çalıştı çalıştı orta okul diploması aldı. Lise diploması aldı. Açıköğretim. Baba beni dershaneye yazdır dedi. Olmaz dedim. Dedi: baba ben eğer erkek olsaydım beni yazdırırdın. Orada durdum. Valla madem böyle söylüyorsun, git de kaydol dedim. Bir çok milyar para verdim ve kaydettirdim. Şimdi en başarılısı odur. Evvelen böyle değildi. En küçüğü yatılı okulda bu sene. Takdirname getirdi. Baba bana ne alacaksın dedi. Sakız alacağım dedim. Şu an 5 sene evvelin bin katı değiştik. O zihniyet bizde gitti.” (Erkek, Tokaçlı, 2014 Son Değerlendirme)

4. Kadınları Güçlendirme Amacıyla Yürütülen Çalışmalar:

Kırsalda dezavantajlı konumda olan kadınların, ekonomik ve sosyal kapasitelerinin güçlendirilmesi projenin en önemli bileşenlerinden biridir. Kadının güçlenmediği bir kalkınma projesi, ekonomik başarısı ne olursa olsun sosyal refahı sağlamaktan uzak olacaktır. Bu amaçla 5 yıl boyunca Kavarlı kadınları ve genç kızları güçlendirmek ve desteklemek adına projeler hayata geçirilmiştir.

Köylerde kadınların toplumsal statülerini yükseltmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşma çabasına destek olmak amacıyla Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ile işbirliği içinde Dere Tepe Kırsal Kadın Destek Programı uygulanmıştır. Bu program kapsamında “çocukla iletişim”, “çevre”, “kadın sağlığı”, “çocuk sağlığı”, “beslenme” ve “haklarımız” gibi konu başlıkları altında video destekli eğitimler düzenlenmiştir. AÇEV eğitimlerinin yanı sıra Kavarlı kadınlara Kadın Girişimciliği Eğitimi verilmiş, kadın çiftçiler ilk kez il dışında düzenlenen teknik gezilere katılmıştır.

AÇEV eğitimlerine katılıp sertifika alan Kavarlı kadınlar

Kadınların üretim süreçlerinde daha aktif rol almalarını, ekonomik açıdan görece daha bağımsız olmalarını ve böylece hane ve köy içi karar alma süreçlerine daha fazla dahil olmalarını sağlamak amacıyla bir dizi gelir getirici faaliyet başlatılmıştır. Kavar’da kadınların süs bitkisi yetiştirerek gelir elde etmeleri için 2 sera kurulmuş, kadınlara çiçek yetiştiriciliği ve seracılık eğitimleri verilmiştir. Kendi yönettikleri seralarda beraberce çalışan kadınlar hem yetiştirdikleri süs bitkisi fidelerini çevre belediye ve kurumlara satarak gelir elde etmiş; hem de başka kadınlarla beraber ortak iş yapmanın tecrübesini yaşamıştır.

Serada süs bitkisi yetiştiren kadınlar

Kadınların desteklenmesi için Fiba Perakende işbirliğinde “El iş Projesi” yapılmıştır. Proje kapsamında Kavarlı kadınlar Marks & Spencer ve GAP mağazaları için el yapımı cüzdan, tebrik kartı, yazlık fular ve kışlık yn atkılar üreterek aile gelirine katkıda bulunmuşlardır.

M&S ve GAP için el işi

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Projesi’nin Kavarlı kadınlar için başlattığı en önemli, uzun soluklu ve sürdürülebilir proje “Kadın Arıcılar Projesi” olmuştur. 2011 yılında 3 kadınla başlatılan “Kadın Arıcılar Projesi”

2014 yılı itibariyle 46 kadının gelir elde ettiği bir potansiyele ulaşmıştır. Kadın arıcılar projesi havzadaki kadınların özel bir fon aracılığıyla ekonomik kapasitelerini güçlendirme arayışının bir ürünüdür. Amaç kadınların kendi işlerini kurarken ihtiyaç duydukları işletme sermayesi desteğini ve teknik eğitimleri eş zamanlı sağlayan bir sistem oluşturmaktır. Geri ödemeleri koşuluyla verilen bu işletme fonu, kadınlardan faizsiz ve işin içeriğine uygun taksitlerle geri alınmaktadır. Geri dönen fon kendi işlerini kurmak isteyen yeni kadınlar için tekrar sistem içinde kullanılmaktadır.

Kadın arıcılar projesi

Dünya’da ve Türkiye’de yıllardır denenen mikro kredi sistemlerinin olumlu ve olumsuz yanları incelendikten sonra tasarlanan “Kadın Arıcılar Projesinin” ve projenin üzerine kurulduğu fon mekanizmasının üç ayırt edici özelliği vardır: 1) İşletme sermayesi nakit olarak değil, üretim aracı (arılı kovan ve boş kovan) olarak verilir. 2) Geri dönüşler, yapılan işten elde edilen gelirin tutarı ve zamanlaması dikkate alınarak tasarlanmaktadır. Faiz ve kefil söz konusu değildir. Bir anlamda kadınlarla el sıkışılarak karşılıklı güvenle yürütülen bir çalışmadır. 3) Fon desteği ile arıcılık konusunda teknik eğitimler paralel gitmektedir. Özyeğin Vakfı para verip alan bir kurum değil, kadının yeni başladığı iş kurma sürecinde onun yanında olan, onu eğitimlerle destekleyen ve yol haritası çizen bir yol arkadaşı pozisyonundadır.

Verilen Malzeme Türü	Adet	Birim Tutar (TL)	Toplam Tutar (TL)
Arılı Kovan (demirbaşlarla)	468	313	146.500
Boş Kovan	215	78	16.700
Toplam	-	-	163.270
Kişi Başı Sabit Değer	-	-	4.080

Kadın Arıcılar Projesi'nin pilot uygulaması 2011 yılında 3 kadınla başlatıldı. Her bir kadına onar adet arılı kovan, arıcılık malzemesi ve ekipman verildi. Fon ödemesinin yarısının ilk yıl, diğer yarısının da ikinci yılın bal hasadından sonra yapılması kadınlarla birlikte kararlaştırıldı. Sezon sonunda iyi bir bal hasadı elde edildi. Kadınlar, fonun ilk taksitlerini zamanında ödediler. Kadınların başlangıçta bilmedikleri bir işe girişmiş olmaları ve kullandıkları fonu geri ödeyecek olmalarından kaynaklı çekinceleri, daha sonra zevk alarak yaptıkları bir üretim faaliyetine dönüştü.

Pilot uygulamanın başarısı hem Vakıf yönetimini hem de Kavarlı kadınları cesaretlendirdi. Proje ölçeğinin aşamalı olarak genişletilmesine ve 2012 yılında 25 kadının daha projeye dahil edilmesine karar verildi. Ölçeğin büyümesi tam zamanlı bir uzman arıcının istihdam edilmesini zorunlu kıldı ve böylece ekibe bir uzman kadın arıcı dahil oldu. Kadınlar 7 gün süren yoğun bir arıcılık eğitimi aldılar. Üretim sırasında şeker ve her türden katkı maddesinin kullanımının yasak olması, arıların bulunduğu yerlere yakın tarım arazilerinde zirai ilaç kullanılmaması gibi kısıtlamalar yerine getirildi. Üretilen ballar hem yerel piyasada hem de Vakıf ve Kavar Kooperatifi aracılığıyla İstanbul'da satıldı.

Kadın Arıcılar Projesi 2013 yılında bünyesine 12 kadını daha alarak 40 kişilik bir ölçeğe ulaştı. Eski ve yeni tüm arıcılara Vakıf, Halk Eğitim Merkezi ve Kooperatif işbirliği içinde sertifika sahibi olacakları arıcılık eğitimi verildi. Son olarak da 2014 yılında 6 kadın daha eklenerek proje katılımcı sayısını 46'ya çıkardılar.

İzleme-Değerlendirme Analiz Sonuçları:

Her ne kadar kadının güçlendirilmesinde projenin net etkisini niceliksel olarak ölçmek zor olsa da anket sonuçları kadınlar için yürütülen faaliyetlere bizzat katılan kadınlarda (süs bitkisi yetiştiriciliği, arıcılık ve el işi yapan ya da eğitim ve teknik gezilere katılan kadınlarda) önemli derecede olumlu etki olduğunu göstermiştir. Aşağıdaki iki tablo gelir getirici faaliyetlere katılan kadınların ortalama kazançlarını özetlemektedir:

Ürün	Toplam Gelir (TL)	Yararlanıcı Kadın Sayısı	Kişi Başı Ortalama Yıllık Gelir (TL)
Süs Bitkisi	52.596	22-12	3.500
El İşi	23.280	14-49	775

Yıl	Arıcılık Fonu Verilen Kadın Sayısı	Kullandırılan Arıcılık Fonu (TL)	Yararlanıcı Sayısı	Toplam Yıllık Gelir (TL)
2011	3	9.000	3	10.100
2012	25	90.727	28	188.580
2013	17	66.586	40	315.000
2014				

Projenin gelir getirici faaliyetleri sayesinde kadınların hane ve köy içinde karar alma süreçlerine daha fazla katılımını sağlamak ve böylece kadınların güçlenmesini desteklemek amacıyla yaptığı çalışmaların etkilerini görmek için anket sırasında kadınlara "hane gelirinin nasıl kullanılacağı konusunda karar verme sürecine katılıp katılamadıkları" sorulmuştur. Proje köylerinde hane gelirinin nasıl harcanacağı ile ilgili kararlara katılım

sorulduğunda 2008 yılında kadınların % 52.5'i kararlara katıldığını söylerken 2013 yılında bu oran az bir artış göstererek % 54.2'ye çıkmıştır. Kontrol köylerinde ise bu oranda daha yüksek bir artış olmuştur. 5 yıl içinde oran % 40.4'ten % 44.7'ye çıkmıştır. Diğer taraftan, kadınların hane içi karar alma süreçlerine katılımındaki ortalama artış proje faaliyetlerinde bizzat yer alan kadınlarda kontrol köylerinde yaşayan kadınlara kıyasla daha yüksek olmuştur. Proje faaliyetlerine katılan kadınlar için hane gelirinin nasıl harcanacağı ile ilgili kararlara katılım oranı % 51.6'dan 61.3'e yükselmiştir. Yine bu grupta Şartlı Para Transferi (Çocuk Parası) olarak gelen ve devletin kadının hesabına yatırdığı paranın nasıl kullanılacağına dair kararlara katılımı ise % 33.3'ten % 46.7'ye artış olmuştur.

2010 yılında gerçekleştirilen ara değerlendirme sırasında Kavarlılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde cinsiyet eşitliği konusunda kadınların avantajına değişim olduğunun, hem kadınlar hem de erkekler arasında bu konuda pozitif yönde algı ve davranış değişiminin başladığının işaretleri Biehl tarafından ortaya konmuştu.

Niteliksel araştırma sırasında katılımcıların çoğunluğu (erkekler de dahil olmak üzere) köylerde cinsiyet eşitliği istediğini dile getirmiştir. Örneğin, üç odak grupta da “mutlu bir hayatı nasıl tasvir edersiniz?” sorusuna verilen yanıtlar, “kadın ve erkek eşitliği,” “iyi ve anlayışlı bir koca ve demokratik bir aile” ve “bir iş ve gelir kaynağı ki kendi ayaklarım üzerinde durabileyim” şeklinde olmuştur. Mülakatlara katılan erkeklerin bazıları kadına şiddet uygulamanın artık köylerde kabul gören ve gurur duyulan bir şey olmaktan çıktığını belirtmiştir.

Bir yandan uygulanan çeşitli eğitim programları sayesinde kadın haklarının daha yaygın olarak bilinmesi ve kadına karşı şiddetin kabul edilemez olduğu anlayışının oturması sağlanırken, diğer yandan da kadınların ekonomik faaliyetlerde yer alarak, başka hane ve köylerden kadınlarla bir araya gelerek, kendi gelirlerini elde etmelerine imkan veren projeler tasarlanmıştır. Kadınlarla yapılan görüşmeler göstermiştir ki bu projeler kadınların kendine güvenini artırmış ve köy içinde statülerini yükseltmiştir.

Özellikle süs bitkisi yetiştiriciliği eğitimlerinin ve üretiminin kadınlar üzerindeki “güçlendirici etkisi” mülakatlarda ve odak grup çalışmalarında açıkça ortaya çıkmıştır. Öğrenmenin ve sosyalleşmenin verdiği hazın ötesinde kendi emeğiyle para kazanmak kadınlar için çok değerli olmuştur ve kadınlar kazandıkları parayı nasıl ve nerelere harcadıklarını büyük bir heyecanla anlatmışlardır. Süs bitkisi yetiştiriciliği hem halkın Özyeğin Kırsal Kalkınma Programı'na olan inancını pekiştirmiş; hem de kadınlar arası dayanışma ve iş birliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Mülakatlarda kadınlardan bazıları ilk başta bu projenin bir parçası olmaktan çekindiklerinden ve proje için yeterli kadın sayısına ulaşmakta güçlük çektiğinden bahsetmiştir. Çünkü kadınlar hala programa tam güvenememişlerdir ya da kocalarından izin alamamışlardır. Ancak daha sonra projeye emek veren kadınlar çalışmalarının meyvelerini almaya başlayınca katılmayı reddeden kadınlar (ve erkekler) pişmanlık hissettiklerini belirtmiştir.

“Ben ilk başta yazılmamıştım çünkü anlamadığım bir şeye girmek istemiyordum. Yeni gelmiştim buraya, toprak nasıl olur bilmiyordum. İstanbul'da çiçeğimiz yoktu, çünkü o havada çiçek bile yetişmez. Bayanlar eksik çıkınca beni tavsiye etmişler. İstanbul'dan gelmiş belki ihtiyacı vardır diye. Buraya geldiler önce istemedim. 2 gün sonra tekrar geldiler. Bayan yoktu diye kimse eşini göndermek istememiş. Israr ettiler ben de yazıldım. 3 ay kursa gittim ve sertifika aldım. İstersem o sertifikayla bir işe bile girebilirim. Hem de kendi bahçemle daha iyi ilgileniyorum. Çok şey öğrendim. Babamın köyüne gittiğim zaman burada öğrendiklerimi onlara da

anlattım. Kompost yapmayı öğrettim onlara, onu yaptılar... Yukarı mahalledeki kadınların çoğunu tanıımıyordum ama orada çok iyi arkadaşlığımız oldu. Yani hemen hemen kadın günü gibi geçiyordu. Çay götürürdük bir şeyler götürürdük. Çiçeğimiz bittiği zaman otururduk sohbet ederdik. Çok güzel geçti, hele de çiçeklerimiz açtığı vakit... Kadınların özellikle yani eşlerinden para istemeden kendi paralarının olması çok güzeldi. Herkes diyordu paramla şunu alacağım şunu alacağım yani. O heyecanı okumak kadınların gözünden çok güzeldi. Ben de oğluma kulak cihazı aldım. Cihazını kaybetmişti. Çok sevindim kendim alabildiğime. Ama hala yüz liram var bankada.” (Kadın, 25, Kolbaşı)

2011 yılında başlayan Kadın Arıcılar Projesi ile Kavarlı kadınlar tüm havzanın bal üreticileri haline geldikleri zaman kadın çalışmaları ve bu çalışmaların etkileri de yeni bir boyuta geçmiş oldu. Kadınlarla 2014 yılında yapılan son görüşmelerde arıcılıkla uğraşan kadınlar artık kendilerine daha çok güvendiklerini, hane ve köy için tartışmalarda sözlerinin daha çok dinlendiğini ve en önemlisi de artık aile gelirine ciddi katkıda bulunmanın gururunu yaşadıklarını belirtmiştir. Kendilerine eğitim veren ve yardımcı olan uzmanın da profesyonel arıcı bir kadın olması kadınları ayrıca motive etmiştir.

“Arıcılık çok güzel bir şey oldu. Kavar’da kadınların kendilerine güveni oldu. Mesela bazen kooperatif şey yapıyor, “balı alalım balı şöyle yapalım” dedikleri zaman kadınlar diyor ki niye bizim fikrimizi sormuyorlar. Üreticisi biziz. Yani en azından bizim de fikrimizi sorsunlar. Kadınlar kendilerini artık bir şey yapıyor hissediyor. Bize de sorsunlar ama bir zamanlar hayvan satıldığı zaman bir keçi bir inek satıldığı zaman kadınlar demiyordu bizim de fikrimizi sorsunlar. Çünkü onların payı olsa bile arıcılık gibi değildi yani. Arıcılık bizim uzmanlık alanımız yani.” (Kadın, Düzcealan, 2014 Son Değerlendirme)

“Açıksası söyleyeyim, köyde başta çok dalga geçen de oldu, Şengül de (uzman) biliyor. O kıyafeti giydiğim zaman “Aman ne yapacaksın?” diyorlardı. Bazen hep soruyordum Şengül’e “Acaba bizim hiç balımız olur mu?” diye. Şengül de “Hiç olmazsa bile minimum yetmiş-seksen kg. balın vardır Ayşe abla” deyince bana hayal gibi geliyordu. Ama balı çıkardık, komşum yedi, misafirim yiyor, çocuklarım yiyor, satıyorum, telefon geliş-gidişleri oluyor, yani ben ticaret yapıyorum”. (Kadın, Kolbaşı 2014 Son Değerlendirme)

“Tabi ki mutluyum, çünkü ben arıcılığa benim ailem istemezken girdim. Benim ailem ilk başta destek vermezken sonra kendi kendilerine bana destek vermeye başladılar. Onlar benden daha çok önemsemeye başladılar. Tabi ki ben satınca aileme de katkım oldu... Önce maddi durumdan dolayı karşıları. Babam çalışmıyor, bir yaşlılık maaşı vardı. 3 ayda bir 400 lira alıyordu. O zaman 300 liraydı, şimdiler de 400 olmuş. Ondan dolayı babam bu parayı geri ödeyemeyiz diyordu. Ben de dedim ki ödeyeceğim! Nasıl ödeyeceksin? Ben ödeyeceğim. Sizden istemiyorum bir şey. Ondan sonra baktım balı sattıktan sonra parayı ödedim. Tabi babama da çok hoş gelmeye başladı. Ama ikinci kez geldiğinde tekrar istedim. Ağırdır kaldıramazsın bu yükü dedi babam, çünkü bakımı biraz ağır geliyordu bana. Bakımı kolay ama kovanları kaldırması zor geliyordu fiziki olarak. Onun dışında herhangi bir sorunum olmadı çok şükür. Biraz fazla kafam çalışıyordu hemen kapıyordum. O yüzden öyle bir olmuştu ki komşular hep beni çağırıyordu. Ben evde hep sorun yaşıyordum. Babam yeter diyordu. Sana kimse el atmıyor, sen niye bu kadar gidiyorsun diyordu. Öyle böyle en son millet öğrendi ben de onlara yardım etmedim . Ben 11 yaşından beri çalışıyorum ama hiç kendi işim olmamıştı. Kendi işim olunca benim kendime güvenim oldu. Kendi işim olunca daha mutlu oldum.” (Kadın, Kolbaşı, 2014 Son Değerlendirme)

Ara başlık İkinci olarak, kadın üreme sağlığı verilerine bakıldığında, Kavar köylerinde kadınların son hamilelikleri sırasında doktora gitme sayılarında kontrol köylerine kıyasla daha yüksek artış olduğu görülmüştür. 2008 yılında proje köylerinde ortalama bir kadın son hamileliği sırasında 3.5 kez doktora

gittiğini belirtirken projenin yürütüldüğü 5 sene içerisinde bu sayı neredeyse iki katına 6.3'e çıkmıştır. Kontrol köylerinde ise aynı süredeki artış 4.3'ten 5.7'ye olmuştur. Yani projenin etkisi ortalama 1.5 doktor ziyareti olmuştur. Proje faaliyetlerine bizzat katılan hanelerde yaşayan kadınlarda ise etki daha da yüksek olmuştur. Bu hanelerde 2008 yılında son hamilelik sırasında doktor ziyareti 3.1 kez iken 2013 yılında 6.9 olmuştur. Proje etkisi de hamilelik başına ortalama 2.4 ek doktor ziyareti olarak hesaplanmaktadır.

5. Örgütlenme ve Sürdürülebilirlik Çalışmaları:

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma yaklaşımının temel taşlarından biri tabana dayalı örgütlenmeyi desteklemek, özendirmek ve geliştirmektir. Amaç, tek tek bireylerin ortak sorunlarının farkına varmalarını ve ortak çözümler geliştirmelerini destekleyerek, dışarıdan müdahale olmaksızın kendi kalkınma dinamiklerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Vakıf, 5 yılın sonunda Kavar'dan ayrılırken kalkınma faaliyetlerini devredeceği, demokratik yöntemlerle varlığını sürdüren ve tüm Kavar halkını temsil edecek bir yapı kurulması amacıyla yoğun bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmaların sonucunda 2010 yılında S.S. Bolalan, Düzcealan, Dibekli, Yassıca, Kolbaşı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (Kavar Kooperatifi) kurulmuştur.

Kavar Kooperatifi köylünün kendi kararıyla kurulan bölgedeki ender kooperatiflerden biri konumundadır. Vakıf, kooperatifin kuruluşu ve işletilmesi sürecine teknik ve finansal destek vermiştir. Kooperatifin resmi kuruluş tarihine kadar geçen bir buçuk yıllık hazırlık süresince köylerde kooperatifçilik üzerine eğitimler verilmiş, toplantılar yapılmış ve iyi örneklerin yerinde görülmesi amacıyla başarılı kooperatiflere teknik geziler düzenlenmiştir. Uzmanların yönlendirmesiyle Havza'da kooperatifleşmenin fikri ve teknik altyapısı kurulmuştur.

Kavar Havzası köylülerinin örgütlenmeye yönelik katılımcı olduğu bir toplantı.

Kavar Kooperatifi'nin ilk faaliyeti havzanın başlıca geçim kaynaklarından biri olan süt inekçiliğini bir üst seviyeye çıkarmak amacıyla tüm havza üreticilerinin kullanımına açık bir Süt Toplama Merkezi (STM) kurmak olmuştur. *"Köylerden günlük süt toplanıp, bir süt toplama merkezine aktarılabilir ve bir mandıraya satılabilir mi?"* sorusundan yola çıkaran kooperatif üyeleri, Vakfın maddi desteği ile içinde 2 ton kapasiteli soğutma tankı bulunan bir Süt Toplama Merkezi kurmuştur. Bu merkez sayesinde Kavarlıların sütleri her sabah Kooperatif tarafından toplanmakta ve bir firmaya satılmaktadır. Artık Kavarlı üreticiler çiğ süttten para kazanabilmektedir.

Süt Toplama Merkezi

Kavar Kooperatifini güçlendirmek adına Vakıf, adını *Can Suyu Fonu* koyduğu bir sistem oluşturarak her yıl kooperatifin kullanımına tahsis edilen işletme sermayesi fonu oluşturmuştur. Kooperatif yönetimi bu fonu kullanarak toplu yem, suluk ve süt sağım makineleri satın almış bunları düşük bir karla ortaklarına dağıtmıştır. Her yıl sonu da kullandığı fonu Vakfa iade etmeyi başarmıştır. Kooperatifin kuruluşunun üçüncü yılında, havzanın tüm ekim, biçim ve hasat operasyonunun kooperatifin organizasyonu ile yapılabilmesi için bir makine parkı oluşturulmuştur. Kooperatif, kendi öz kaynağının yanı sıra Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın desteğini de alarak önce bir silaj makinesi, sonra mibzer, çapa makinesi ve son olarak da bir

traktör satın almıştır. Böylece kooperatif, tarım makinelerini ortaklarının hizmetine piyasa koşullarından daha düşük bir bedelle sunmaya başlamıştır.

Proje biterken bugün Kavar Kooperatifi havzada üretilen süs bitkisi, bal ve sütü satıp pazarlayan, İstanbul ve Ankara’da düzenlenen yöresel fuarlarda stant açıp kendi ürünlerini satabilen, erkek üyelerinin yanında 8 kadın üyeye sahip bir tarımsal kalkınma kooperatifi olarak karşımızda durmaktadır.

İzleme-Değerlendirme Analiz Sonuçları:

Kavar Kooperatifi sayesinde ilk kez bir araya gelip ortak bir örgütlenmenin parçası olan Kavar köylüleri ile proje sona ererken yapılan anket çalışması ve derinlemesine görüşmeler Kooperatifi’nin hem köy içi hem de köyler arası güven, dayanışma, işbirliği ve iletişimi arttırdığını göstermiştir. Örneğin, son anket sırasında bireylere 1) kendi köyleri içindeki iletişim ve işbirliğinden 2) havzadaki diğer köylerle kendi köyleri arasındaki iletişim ve işbirliğinden memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Anket sonuçlarına göre proje köylerinde yaşayan bireylerin % 63.1’i beş yıl öncesine kıyasla köy içi iletişim ve işbirliğinden memnuniyetinin arttığını belirtirken, % 59.1 diğer köylerle kendi köyleri arasındaki iletişim ve işbirliğinden memnuniyetinin arttığını söylemiştir. Bu oranlar kontrol köylerinde ise daha düşük çıkmıştır: % 51.1 ve % 47.1.

“Kooperatifin Kavar havzasına kattığı şimdiye kadar göremediğimiz yanlarının olduğunu düşünüyorum... Kooperatif olduğu zaman daha güçlüsünüz. Daha dikkate alınırsınız. Projeleriniz dikkate değer bulunur. Onun için kooperatifin bu yönlerini belki şimdiden insanlarımızın büyük bir çoğunluğu göremeyebilir ama ilerisi için bu olmazsa olmazdır. Özellikle çiftçilikte ve tarımda. Olumsuz bir yanı olmamıştır. İnsanların bir araya getirilmeleri söz konusu oluyor kooperatiflerde. Bunlar çok önemli şeyler. İnsanların biraya gelmesi her hâlükârda olumludur.” (Erkek, Dibeikli Köyü, 2014 Son Değerlendirme)

Kooperatif 3. yılına girerken Kavar köylerinde kooperatif üzerine yapılan tartışmalar artık kooperatifin ekonomik faaliyetlerini nasıl yürüteceği ile ilgili tartışmalardan çok daha geniş kapsamlı bir hal almıştır. Örneğin yapılan görüşmelerde artık kooperatifin işleyişinde gençlerin daha aktif rol alması, seslerinin ve görüşlerinin daha çok duyulması isteği dile getirilmiştir. Aynı şekilde yakın bir zamana kadar sadece erkek üyelerden oluşan Kavar Kooperatifine kadın üreticilerin de üye olması konusu tartışılmış ve sonunda kadınların üyeliği kadınların azmi ve direktmesi üzerine kabul edilmiştir.

“En fazla gençler etkileniyor. Onu da şeyde gördüm. Temmuz ayında gençlerle bir toplantı yaptık. Kavar gençleri ile. Onların görüşlerini almak için toplandık. Baya parlak gençler var. Onlardan umutluyuz. Önerileri de var. Ama önerilerini şu an kooperatif olarak yerine getiremeyiz. Mesela önerilerinden biri iki festival yapalım. Birini ilkbaharda yayla festivali olarak yapalım. Yaylaya çıkalım. Çadır kuralım. Gece orada kalalım. Diğerini de sonbaharda yapalım. Sonbaharda da ürün tanıtımı ve buzağı yarışması yapalım. Ama tabi buna da maddi imkan gerekli. Biz bir iki sene bu kooperatifi güçlendirelim. Biraz ileriye götürelim. Ondan sonra gençlere devredelim. Onlar bizden daha iyi yapacaklardır. Ben buna inanıyorum.” (Erkek, Kolbaşı, 2014 Son Değerlendirme)

“Biz kooperatif kurulduğu zaman hepimiz istedik. Eşlerimize gerektiği kadar biz üstümüze ne düşerse yaparız diyorduk ama biz kadınların aslında kendimize fazla güvenimiz yoktu. Kooperatife üye olursak toplantıya gidersek o toplantıda ne söyleyeceğiz? Söyleyecek sözümüz var mı? Bir kooperatif nasıl yönetilir? Neler yapılır, neler edilir pek bir bilgimiz yoktu. Son birkaç yıldır kooperatif kurulduğu için sohbetlerde geçtiği için yavaş yavaş içine girdiğin zaman aşağı yukarı artık bir şeyler biliyorsun. Sağ olsun vakıftaki arkadaşlar bize bir

çok yerde destek oldular. Şöyle olacak böyle olacak diye. Biraz kendimize güvenimiz geldi ve üye olduk. Biraz eğitime ihtiyacımız var. Biz kooperatifin ne olduğunu zaten son birkaç yıldır biliyoruz. Erkekler de bilmiyordu, gerçekten. O yüzden erkekler de çok iyi bilse biz onlardan öğreniriz ama erkekler de çok iyi bilmiyor. Onlar da zar zor 2-3 yıl ayakta durdu. Yani kadınlara iyi bir eğitim verilirse ve kadınlara gerçekten değer verilirse... Kooperatifi yöneten insanların kadınlara güveni vermeleri lazım. Size güveniyoruz. Siz değerlisiniz bizim için. Değerli üyelerimizsiniz. Biz erkeklerden daha iyi kooperatife sahip çıkabiliriz çünkü biz öğreten kişiler olacağız. Kadınlar öğreten kişiler oluyor.” (Kadın, Düzcealan, 2014 Son Değerlendirme)

6. Doğal Kaynakların Geliştirilmesi ve Sürdürülebilir Kullanımı: kısa kalmış

Doğal ve çevresel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılması kalkınma çalışmalarının önemli referans noktalarından birisidir. Su, toprak, bitkisel ve hayvansal çeşitlilik, ormanlar, meralar gelecek kuşaklara bırakılacak en önemli miraslardır. Köylülerin çoğu kez yüzyıllar boyunca devraldıkları doğayla birlikte yaşama felsefesine saygı duymak ve yanlış uygulamaların önlenmesi için çaba harcamak, Vakfın genel kalkınma ilkeleri arasında yer almaktadır.

Çocuklar için çevre eğitimleri

Bu kapsamda meraların etkin kullanımı, mera iyileştirme ve geliştirme faaliyetlerinde tohum ekimi, küçük ölçekli ağaçlandırma, çöp toplama ve köy okulunun elektrik gereksiniminin güneş panelleriyle elde edilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Çevre bilincinin oluşması ve doğayla uyumlu sürdürülebilir bir kalkınma için başta çocuklar olmak üzere yetişkinlere ve çobanlara eğitimler verilmiştir.

7. Ortaklıklar ve İşbirlikleri:

Kırsal kalkınma alanının çok yönlü ihtiyaçları ve yapısı bu alanla ilgili kurumların işbirliklerini zorunlu kılmaktadır. Bundan hareketle, Kavar Projesi'nin sürdürülebilirliği, mali ve teknik kapasitesinin geliştirilmesi, sonuçlarının yaygınlaşması ve toplumsal kabul görmesine yönelik yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde işbirlikleri geliştirilmiştir. Özellikle vakıf aracılığıyla Kavar köylüleri ve yerel kamu kurumları yetkilileri arasında sağlıklı iletişim kurulmasına ve işbirliklerinin geliştirilmesine çaba gösterilmiştir.

İlçe düzeyinde Tatvan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Halk Eğitimi Müdürlüğü, Tatvan Belediyesi, Tatvan Ticaret ve Sanayi Odası ve Sağlık Müdürlüğü'nden çeşitli hizmet ve girdi desteği alınmıştır. Kadınlar tarafından yetiştirilen mevsimlik çiçek fideleri Tatvan, Güroymak ve Ahlat belediyeleri tarafından satın alınarak yerel kalkınma sürecine destek sağlanmıştır. İl düzeyinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü makina ve girdi desteği, Türkiye ölçeğinde ise Özyeğin Üniversitesi, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve Fiba Holding şirketlerinden, eğitim, girdi ve gönüllü desteği alınmıştır. Japonya Büyükelçiliği Kavar Havzası Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi'nin inşaat giderlerini karşılamıştır. Bir anlamda kalkınma için gerekli olan halk + sivil toplum + özel sektör + kamu işbirliği Kavar Havzası çatısı altında özenle gerçekleştirilmiştir.

2013 yılında Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı ile önemli bir ortak proje gerçekleştirilmiştir. Özyeğin Vakfı ve DAKA tarafından beraberce yürütülen "Sürdürülebilir Bir Kalkınma Modeli Olarak Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Projesi" sayesinde Kavar projesinin tekrarlanabilir bir kırsal kalkınma modeli olarak belgelenmesi sağlanmıştır. Proje sonucunda yayınlanan kitapçık Türkiye'de kırsal kalkınma ile ilgilenen tüm kurum ve kuruluşlarla paylaşılmıştır. Dahası Kavar'da uygulanan kırsal kalkınma modelinin DAKA'nın faaliyet alanı içinde yer alan Van, Bitlis, Muş ve Hakkari illerinin köylerinde yaygınlaşabilirliğine dair de bir araştırma yapılmış ve bir yaygınlaştırma raporu oluşturulmuştur. Proje çıktılarının tartışılması amacıyla 2013 yılının Kasım ayında Tatvan'da projenin uygulayıcıları ve destekleyicileri olan Kavar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, DAKA ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı'nın ev sahipliğinde kırsal kalkınma alanında çalışma yürüten kamu ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri, akademisyenler ve üretici köylüleri bir araya getiren bir çalışma toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda, Kavar örneği üzerinden Türkiye'de kırsal kalkınma çalışmalarının nasıl geliştirilebileceği konusu tartışılmıştır.

İzleme-Değerlendirme Analiz Sonuçları:

Ortak projeler ve çeşitli işbirliği fırsatları sayesinde ilçe ve il seviyesindeki kamu kurumları ve yetkilileri ile Kavar havzası sakinleri arasındaki iletişimin daha güçlü bir hale geldiğinin işaretleri daha 2010 yılında yapılan değerlendirme analizinde ortaya çıkmıştı. Anket sonuçlarına göre proje köylerinde köylülerin bilgi ve destek almak için kamu kaynaklarını daha sık kullanmaya başlamış oldukları görülmüştü. Kontrol köylerinde ise böyle bir davranışsal değişim gözlenmemişti. Örneğin, uygulama köylerinde 2008 yılında yapılan anketlerde "Siz ya da ailenizden herhangi biri son 12 ayda bir tarım il veya ilçe müdürlüğünü ziyaret ettiniz mi?" sorusuna "evet" cevabı veren köylülerin oranı % 18.9 iken, bu oran 2010 yılında % 26.3'e yükselmisti. Kontrol köylerine baktığımızda ise aynı soruya 2008'de "evet" yanıtı verenlerin oranı % 19.7 iken, 2010 yılında bu oran % 15.7'ye düşmüştür. Projenin köylülerin aktif olarak kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi ve destek alma ve isteme alışkanlığı üzerindeki net etkisi % 11.4 oranında bir artış olarak hesaplanmıştır. Dahası, nüfusun en düşük gelirli kesimine bakıldığında, aktif olarak kamu kurum ve kuruluşlarına baş vurma ve yardım alma pratiğinin en fazla (nüfus ortalamasının üzerinde bir oranda) bu kesimde benimsendiği ve uygulandığı gözlemlenmiştir. Proje sayesinde, iki sene içerisinde, en fakir hanelerde yaşayan köylülerin bir tarım il veya ilçe müdürlüğünü ziyaret etme olasılığı %15.1 artmıştı. Yani yardıma ve desteğe en çok ihtiyacı olan köylüler proje sayesinde daha aktif bir hale gelmiş ve destek almak için inisiyatif kullanmaya başlamıştı.

Ara değerlendirme sırasında yerel kamu personeliyle yapılan görüşmelerde de Vakıf, Kavarlı köylüler ve kamu arasındaki işbirliği ve dayanışmanın tüm paydaşlar için olumlu ve faydalı olduğu belirtilmişti:

“Vakfın etkisi bakımından en önemlisi köylülerin birbiriyle bağlantıları oldu. Kooperatif ve süt toplama merkezi ile daha bağlı oldular... Kavar Festivali de güzeldi mesela, köylülerin birlikteliğini sağlıyor böyle ŗeyler... Bizim dairede eleman eksikliği var, biz bütün köylülerde grevliyiz ama mesela yeterli donanımımız yok köylüler arasında gitmeye, bizim için de iyi oluyor sizin arkadaşlarla birlikte gidip geliyoruz, gerek araç konusunda, gerek yanımızda yolda konusunda, iki taraf da birbirine yardımcı oluyor sonuçta.” (Kadın, Tatvan Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü’nde Tarım Uzmanı, 2010 Ara Değerlendirme)

2014 yılında proje biterken yapılan derinlemesine görüşmeler sırasında Kavarlılar kamunun havzaya olan ilgisinin ve hizmetlerinin arttığını ve daha iyi bir ilişki kurulduğunu belirtmiş; buna rağmen Kavar köylüleri ile yerel kamu kurum ve yetkilileri arasındaki ilişkinin henüz istenen düzeye gelemediğini de eklemişlerdir.

“Evet olumlu bir gelişme var ama henüz olmamız gerektiği yerde değiliz. Örneğin sizden önceki arkadaşların buradaki kamu kurumlarına brifing verdiklerini bilirim. Neden hiçbir bölge değil de burası diye sorulurmu! ŗu sorulur o zaman onlara: burası neden olmasın?” (Erkek, Dibekli, 2014 Son Değerlendirme)

8. Kırsal Politika Oluşturma ve Mevcut Politikaları Etkileme:

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Programı’nın bir misyonu da Türkiye’de kırsal kalkınmaya ilişkin ulusal ve bölgesel politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaçla bir yandan Kavar Havzası’nda saha çalışmaları devam ederken, öte yandan sahadan alınan deneyimle kırsal kalkınmaya ilişkin politikaların oluşturulmasına katkıda bulunulmuştur. Bu erevede 17 Kasım 2011 tarihinde düzenlenen “Kırsalda Umut Var: Kırsal Kalkınma Alanında Deneyimler ve Yeni Yaklaşımlar Konferansında” başta Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı olmak üzere ilgili tüm bakanlıklardan, sivil toplum kuruluşlarından, üniversitelerden ve özel sektörden temsilciler bir araya getirilmiş, Türkiye’de kırsal kalkınmanın sorunları ve çözüm nerileri tartiılmıtır.

Kırsalda Umut Var Konferansı

Kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren sivil toplum ve kamu kuruluşlarının insan kaynaklarını değişen kırsal kalkınma paradigmaları ve yeni deneyimler konusunda bilgilendirmek amacıyla UNDP Macaristan ofisi Direktörü ve PREPAE Ağı kurucularından Marta Marczis ile 2 eğitim gerçekleştirilmiştir. Eğitim notlarının derlendiği bir kitap ve kırsal kalkınma sözlüğü bu çalışmanın ürünleri olarak ortaya çıkmıştır. Yine kırsal toplulukların sorunlarının çözümüne yönelik olarak hükümet ve medya üzerinde çeşitli girişimlerde bulunulmuş, Kavar Havzası'na birçok farklı kurum, sivil toplum, akademi ve basından insanlar davet edilmiş, kırsal toplulukların sorunlarının kamuoyunda yer bulması sağlanmıştır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) ile devam eden işbirliği, ortak yapılan araştırma projesinden sonra ikinci bir ürün daha vermiştir. **“Kırsal Kalkınma Uzmanlık Eğitimi Sertifika Programı”** DAKA, DAP İdaresi, Özyeğin Üniversitesi ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı ortak girişimiyle 2014 Ağustos ayında gerçekleştirilmiştir. Kamu, STK ve Üniversite işbirliği ile gerçekleşen eğitim programıyla, bölge illerinden gelen 66 uzmana toplum temelli kalkınma vizyonu, uluslararası ve ulusal örnekler ve kavramlarla anlatılmıştır. Özyeğin Üniversitesi yerleşkesinde hayata geçen eğitimin içeriği DAP ve DAKA'nın sponsorluğu ve ÖzÜ akademisyenlerinden Doç. Dr. Nuran Acur'un yönetiminde bir kitapta derlenecek ve ülkemizin kalkınma literatürüne kazandırılacaktır.

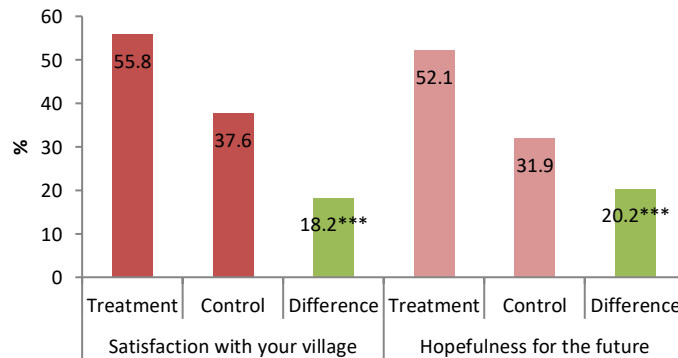
Program kapsamında hayata geçirilen faaliyetler hakkında tüm sektörlerden paydaşların bilgi edinebilmesi için her 6 ayda bir Türkçe ve İngilizce olarak bir haber bülteni yayınlanmaktadır.

Kavarlılar Artık Daha Mutlu Mu?: Yaşam Memnuniyeti Değerlendirme Sonuçları

Proje köylerinde yaşam memnuniyeti son ankete konan bir modülle ölçülmüştür. Ankette kişilere geçmişe dönük sorular sorarak 5 yıl önce proje başlarken ve şimdi proje biterken “memnuniyet durumlarını” karşılaştırmalarını istenmiştir. Köyden memnuniyet, hane gelirinden memnuniyet, sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerinden memnuniyet gibi birçok indikatör ölçülmüş, kişilerin 3 cevap seçeneğinden kendilerine en uygun olanı seçmeleri istenmiştir: (i) memnuniyetim arttı, (ii) memnuniyetimde değişim olmadı, (iii) memnuniyetim azaldı.

Sonuçlar gösteriyor ki genel olarak yaşam memnuniyeti Kavar köylerinde, özellikle de erkeklerde, kontrol köylerinden daha fazla artış göstermiştir. Proje köylerinde nüfusun ortalama % 55.8'i köylerinden daha memnun olduğunu söylerken, kontrol köylerinde bu oran % 37.6'da kalmıştır. Kavar nüfusunun % 66.7'si köye bağlılıklarının 5 sene içinde arttığını belirtirken, kontrol köylerinde bu oran % 51.8 olmuştur. Kavar nüfusunun % 64.5'i şehre göç etme isteğinin son 5 sene içinde azaldığını söylerken bu oran kontrol köylerinde % 45.3 çıkmıştır.

Grafik 6

Son olarak, proje köylerinde yaşayan bireyler “kendine güven” ve “geleceğe umutla bakma” seviyelerinde son 5 senede artış olduğunu belirtmiştir. Nüfusun % 52.1’i 5 sene öncesine kıyasla artık gelecekte daha umutlu olduğunu, % 54.8’i de artık kendisine daha fazla güvendiğini belirtmiştir. Bu oranlar kontrol köylerinde yaşayanlar için daha düşük çıkmıştır. Kontrol köylerinde yaşayan bireylerin % 31.9’u 5 sene öncesine kıyasla geleceğe daha güvenle baktığını, % 37.6’sı ise kendine daha fazla güvendiğini söylemiştir.

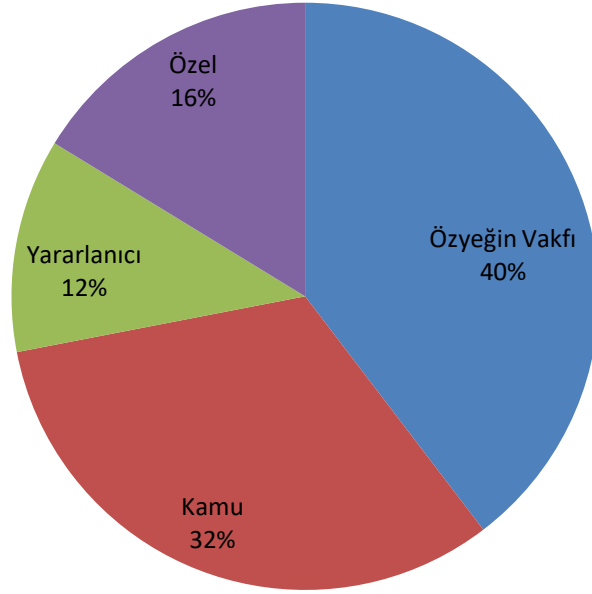
“Yani şimdi gelecekle ilgili hayal tabi ki var. Bizimkinden daha iyi olacağına inandığımız bir umut var. Ben şahsen üç çocuk sahibiyim. İkisi üniversiteyi bitirmiş biri hala okuyan çocuk sahibi olan bir anneyim. Ama gel gör ki buradaki kısıtlı gelirden dolayı veya çocukların metropolde büyümesine bağlı olarak, bilmiyorum neye bağlı, çocuklar buraya fazla sıcak bakmıyor. Fazla bizim gibi değiller. Bizim kadar bağlı değiller bu topraklara, çünkü onlar orda büyüdü. ...Ben çocuklarımla konuştuğum zaman diyorlar ki orada iyi bir iş iyi bir gelir olursa neden gelmeyelim. Neden gelmeyelim? Mesela şu kooperatifin gelmesiyle benim oğlum hayvancılık bölümünü seçti. Demek ki kooperatifin gelmesiyle burada bir şeylerin yapılacağına inandığı için. Geldi gördü ve o bölümü seçti. Çok iyi bir puanı olmasına rağmen ben dedi o bölümü okuyacağım. Gelip burada kalacağım. Gelip burada bir iş yapacağım .Bu vakfın gelmesiyle oğlum onu seçti ve onu sevdi. Şimdi okuyor 2 yıllığı. Ondan sonra da veterinerlik sınavına girecek bu yaz. Hep hayal ediyor: anne ben geleceğim orada şunu yapacağım, bunu yapacağım. Umudum da var ondan. Gerçekten hayal ettiğini düşündüğünü yapan bir kişidir. Tabi ki bizim çocuklarımız için daha farklı bir gelecek olacak. Bizimki gibi değil. Daha bilinçli bir tarım, daha bilinçli bir hayvancılık, daha bilinçli bir çiftçilik yapıldığı için. Bunun ilk adımını da bize gösteren, çocuklarımıza gösteren, sevdiren doğayla toprakla barışık olmalarını sağlayan, gerçekten bu vakıftır.” (Kadın, Düzcealan, 2014 Son Değerlendirme)

Kavar Kırsal Kalkınma Projesinin Bütçesi

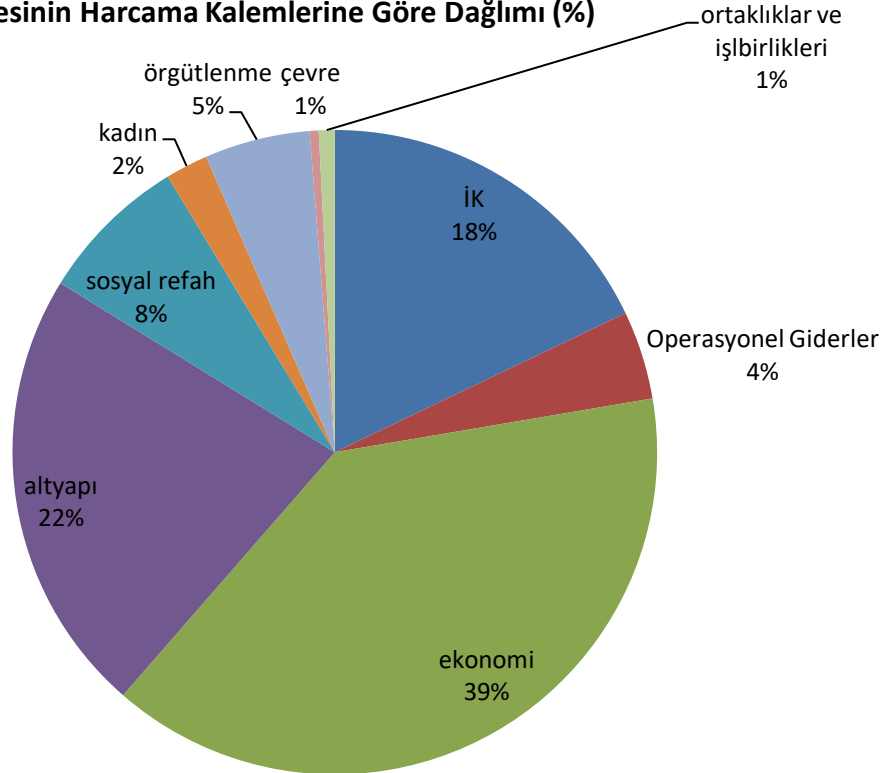
Kavar Kırsal Kalkınma Projesi kapsamında, beş yıllık dönemde (2009-2013) toplam 4.3 milyon TL nakdi ve aynı harcama yapılmıştır. Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından insan kaynakları, operasyonel giderler ve doğrudan yatırımlar için 1.7 milyon TL nakit destek sağlanmıştır. Bu miktar toplam bütçenin % 40’ına karşılık gelmektedir. Kamu kuruluşları bu dönem boyunca 1.4 milyon nakdi ve aynı, proje kapsamındaki köylüler 508 bin TL nakdi ve aynı, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ise 703 bin TL aynı ve nakdi destek sağlamışlardır. Beş yıllık finansal kaynakların 1.600 nüfuslu havzada kişi başına düşen aynı ve nakdi ortalama harcama tutarı 2.701 TL’dir. Hane başına yapılan gider ise 16.000 TL’dir. Yıllık hane başına yapılan harcama ise 3.200 TL’dir. Bunun yüzde 12’si hanelerin kendileri tarafından karşılanmıştır. Kavar Havzası’nda beş yıllık proje uygulaması esnasında oluşan giderler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Katkı Sağlayan Kurumlar	Toplam	Oransal dağılım (%)
M. Hüsnü Özyeğin Vakfı (nakdi)	1.712.163	40
Kamu kuruluşları (aynı ve nakdi)	1.397.347	32
Köylüler (aynı ve nakdi)	508.872	12
Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları (aynı ve nakdi)	703.060	16
Toplam	4.321.442	100

**Kavar Modeli Kapsamında Ayni ve Nakdi Harcamaların
Oransal Dağılımı (2009-2013)**

Program Bütçesinin Harcama Kalemlerine Göre Dağılımı (%)

DİP NOT OLACAK Kadınların kapasitelerinin geliştirilmesi için yapılan harcamaların yüzdesi reelde daha yüksektir zira kadınlar için yapılan pek çok faaliyet tarım, hayvancılık ve örgütlenme çalışması içinde yer almıştır.

Kavar Tecrübesi: Dersler, Zorluklar ve Yaygınlaştırma Önerileri

2008 yılında Kavar Projesi'ne başlamadan önce dünyadaki kırsal kalkınma modellerinin araştırıldığı ve karşılaştırıldığı bir literatür taraması yapılmıştı. Bu taramada Latin Amerika, Uzak Doğu, Güneydoğu Asya ve Afrika'daki kırsal kalkınma modelleri derinlemesine incelenmiş ve Türkiye'de var olan kalkınma pratiklerinden farklı yönleri ortaya konmuştu. 2002 yılında Birleşmiş Milletler Milenyum Projesi kapsamında Afrika'da uygulanmaya başlanan Milenyum Köyleri Projesi incelenmiştir.

Ulusal ve uluslararası alanlarda hayata geçirilmiş kalkınma projelerinin irdelenmesi sonucunda belli bir lokasyonda belli bir kırsal nüfusun tüm ihtiyaçlarının göz önüne alındığı kapsamlı, bütüncül ve halkın öncülüğünde ilerleyen bu kırsal kalkınma modeli oluşturulmuştur.

Milenyum Köyleri modeli temel alınarak, hak temelli, toplum temelli, kalkınmayı salt ekonomik gelişme olarak görmeyen, tersine insan yaşamının tüm yönlerine dokunan bir süreç olarak algılayan bir kırsal kalkınma modelinin uygulandığı Kavar Projesinin 5 yıllık süreci incelendiğinde yukarıda detaylı olarak açıklanan faaliyet alanlarında proje hedefleri yönünde önemli gelişme ve değişim olduğu ispatlanmaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın Kavar'da uygulanan kırsal kalkınma modelini kendi yetkisi altındaki Muş, Van, Bitlis ve Hakkari illerinin kırsallarında uygulama yolundaki girişimi Kavar modelinin başarısının bir diğer önemli kanıtıdır.

Olumlu sonuçların ve başarılı uygulamaların yanı sıra Kavar Projesi Türkiye kırsalında (özellikle de Doğu Anadolu Bölgesi'nde) hak ve toplum temelli kırsal kalkınma çalışması yapmanın zorluklarını göz önüne seren, bu anlamda da önemli dersler barındıran bir deneyim olmuştur. Kavar'da çeşitli zaman dilimlerinde görev yapmış Hüsni M. Özyeğin Vakfı saha uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde Kavar deneyiminin en zor yönleri sorulduğunda, "halkın güvenini kazanma süreci" ve "kadınlar, genç kızlar ve kız çocukları ile yapılan çalışmalar sırasında karşılaşılan zorluklar" cevaplarda en sık dile getirilen iki konu olmuştur.

Kavar köylerinin yarısının 1990'larda boşaltılmış ve halkı zorunlu göçe maruz kalmış, diğer yarısının ise korucu olmayı seçmiş köyler olması tüm havzada çalışma yürütmesi gereken proje ekibi için en büyük zorluk olmuştur. Proje ekibi hem boşaltılmış köyler ve korucu köyleri arasındaki güven ve iletişimi tekrar kurmaya ve böylece ortak projeler uygulamaya çalışmış hem de havzada kendi var oluşunun sebeplerini iyi açıklayarak Kavar halkının güvenini kazanmaya çabalamıştır. Vakıf çalışanlarının cevapları özellikle proje başladığında Kavar halkında vakfın neden Kavar'da proje yapmayı seçtiği ve tam olarak ne yapmayı planladığı konularında ciddi şüpheleri olduğunu ve güven kurulmasının zaman içinde yavaş yavaş mümkün olduğunu göstermektedir.

"Kavar'da çalışmaya başladığımda 2008 sonbaharıydı. Bunun öncesinde zaten vakıf kaç kez Kavar'da toplantılar ve görüşmeler yapmıştı. Biz teknik kadro ve uzmanlar olarak başladığımızda aslında bir kısım köylerin kabulü diğer bir kısmına göre daha iyiydi. Benim çalışma alanım kadınlar ve çocuklar olduğu için daha bir zorlandım. Gördüğüm kadarıyla Kavarlılar geçmişte yaşadıkları ve hala yaşamakta oldukları travmanın etkisini atamıyordu. Zira bunu ben kadınlarla çalışmalarında, sohbetlerimde görebiliyordum. Dolayısıyla en zor işimiz güven kazanmak ve o güveni kalıcı kılmak oldu." (Alev Şahar Caniş, Özyeğin Vakfı)

“Bana göre Kavar’da çalışmanın en zor yanlarından ilki köylerin bir kısmının zorunlu göçe maruz kalmış köyler bir kısmının koruculuğu kabul etmiş köyler olmasıydı. Boşaltılmış köylerle korucu köylerin ortamları birbirlerinden bir çok açıdan tamamen farklıydı. Proje çalışanlarına güven boşaltılmış köylerde daha hızlı sağlandı. Korucu köylerde ise özellikle erkekler arasında güven kazanmak çok zordu. Kadın çalışmalarına kadınların katılımını sağlamak korucu köylerde daha uzun bir zaman aldı ve zor oldu. Kavar Kooperatifi kuruluş sürecinde de benzer sıkıntılar yaşandı.” (Çiğdem Sarısaltık, Özyeğin Vakfı)

Kavarlılar tarafından bakıldığında vakfa, saha ekibine ve projeye güven meselesi onlar için de en temel ve öncelikli mesele olmuştur. Kavar’ın yakın tarihi, şiddetin yaygın olduğu köy boşaltma ve zorunlu göç yılları Kavarlılara havza dışından gelen tüm “yabancıları” doğal olarak şüphe ile karşılamaya alıştırmıştır. Dahası Hüsnü M. Özyeğin Vakfı’ndan önce köylerde çeşitli çalışmalar yürütmek amacıyla gelen kurum ve kuruluşların başarısızlığa uğraması ya da projelerin yarım bırakılması halkta kalkınma projelerine dair bir önyargı da oluşturmuştur. Projenin başlangıcından iki sene sonra yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan tabloya göre:

Köylerin fazlasıyla değişken ve belirsiz bir tarihe sahip bir bölgede yer alması göz önüne alındığında ilk başta köylüler Özyeğin Vakfı kimdir, devletten bağımsız mıdır yoksa değil midir ve bu köylere neden hizmet getirmek istemektedir gibi konuları anlamakta zorluk çekmiştir. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi daha birkaç sene önce çeşitli kamu kuruluşlarından ve STK’lardan benzer projelerle köylere gelen ekipler olmuş olması, ancak bu kurumların ya projeleri yarım bırakıp gitmiş olmaları ya da başta verdikleri sözleri tutmamış olmalarıdır. Dolayısıyla da köylerde hem hayal kırıklığı hem de yeni projelere karşı güvensizlik oluşmuştur.

Türkiye kırsalının erkek egemen sosyo-kültürel yapısı göz önüne alındığında kadının güçlendirilmesi, eğitim alması, ekonomik açıdan görece daha bağımsız hale getirilerek statüsünün yükseltilmesi, genç kızların ve kız çocuklarının okullaşması adına yapılan faaliyetlerin belli bir dirençle karşılaşması aslında beklenmektedir. Kavar Projesi sırasında benzer bir dirençle karşılaşmış ve zaman zaman saha ekibi ciddi zorluklarla baş etmek zorunda kalmıştır.

“Kırsal alanların genelinde kadınların sosyal hayata katılımının ne kadar zor olduğunu bütün kırsal kalkınmacılar bilir. Kavar’da da kadınların sosyal hayata katılımını sağlamak çok kolay olmadı. Çünkü kadınlar üzerinde toplumsal bir baskı söz konusu. Bu baskılar kadınlarla yapılması planlanan herhangi bir faaliyeti olumsuz etkileyebilmektedir. Kavar’da arıcılık faaliyetine başlarken kadınlara yapılan baskılara bire bir şahit oldum. Bu baskılar zamanla kadınların arıcılık faaliyetlerinde başarılı olmasıyla azaldı.” (Şengül Bingöl, Özyeğin Vakfı)

Özyeğin Vakfı Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Projesi, uygulama köylerinin yarısının boşaltılmış, yarısının korucu köyü olmasına, erkek egemen bir toplumsal yapıya karşı faaliyet yapılmasına ve yerel kamu ile köylüler arası iletişim ve güvenin zayıf olmasına rağmen yola çıkarken önüne koyduğu hedeflerin önemli bir kısmına ulaşmış başarılı bir kalkınma projesidir. 5 yıl sonunda Özyeğin Vakfı Tatvan’daki saha ofisini kapatarak artık sadece Kavar Kooperatifi’nin işleyişine ve Arıcı Kadınlar Projesine özellikle bal pazarlama konusunda destek ve danışmanlık verecektir. Kısa bir süre daha yarı zamanlı olarak çalışmaya devam edecek saha koordinatörü kooperatif yönetimi ile bu konularda ilişki içinde olacak ve dönem dönem sahayı ziyaret ederek gelişmeleri yerinde takip edecektir. Bunun dışında İl ve İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri, Vakıf ve Kooperatif arasında iletişim ağı sürdürülecektir.

Kavar tecrübesi, Türkiye'nin doğusunda aynı politik durumda olan binlerce köy için nadir bir kalkınma örneğidir. Yaşamın yeniden kurulmasında benzer köyler için uygulanabilecek örnek bir modeldir.

Bu çerçevede, Kavar modelinin Türkiye kırsalının yoksullukla mücadele eden başka havzalarında uygulanabilmesi için bir dizi uygulama önerisi oluşturulmuştur. Bu adımlar Kavar modelinin yaygınlaştırılmasında izlenmesi gereken metodolojiyi açıklamakla birlikte, her bölgenin hatta her havzanın kendi özel coğrafi, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısı olduğunu unutmamak gerekir. Kırsal kalkınma çalışmaları öncelikle bu öznel koşulları göz önüne alarak tasarlanmalı ve Kavar modeli bu yerel koşullara göre revize edilmelidir.

Yaygınlaşma ve uygulama adımları şöyledir:

1. Adım: Yaygınlaşma potansiyeli olan mikro havza veya köy grupları önerilerinin genel olarak değerlendirilmesi amacıyla ön araştırma yapılması.
2. Adım: Ön araştırma sonuçlarına bağlı olarak yaygınlaşma alanının belirlenmesi.
3. Adım: Yerel şartlar göz önüne alınarak uygulama modelinin belirlenmesi.
4. Adım: Uygulama modeline bağlı olarak insan kaynaklarının temini ve oryantasyonu.
5. Adım: Yaygınlaşma alanında detaylı sosyal, ekonomik ve doğal kaynaklar araştırma çalışmaları yapılması.
6. Adım: Yaygınlaşma alanı bazında beş yıllık kırsal kalkınma programlarının hazırlanması.
7. Adım: Program uygulama sürecinin başlatılması.
8. Adım: İkinci dönem sonunda ara dönem değerlendirme yapılması.
9. Adım: Geri çekilme ve rol değişikliği için final değerlendirme ve yeni yapılanmanın uygulanması.

Kavar modelinin başka mikro havza veya köy gruplarında uygulanmasının en önemli koşulu programı uygulayacak olan ekibin deneyimli olması ve çalışma düzeninin kırsal kalkınma çalışma koşullarına uygun, ekip içinde hiyerarşinin olmadığı, günlük çalışma mesaisi esnek, hedef grup tarafından her zaman ulaşılabilir, birlikte planlayan ve uygulayan uzmanlık anlayışına sahip insan kaynaklarından oluşmasıdır. Ekip, yaptığı çalışmalardan heyecan duyan ve motivasyonu yüksek kişilerden oluşmalıdır.

Kırsal kalkınma programının uygulanmasında bir diğer önemli koşul ise program kapsamında tahsis edilen finansal kaynakların zamanında ve yeteri kadar hazır olması; özellikle girdilerin temininin tam zamanında gerçekleştirilmesidir. Bu nedenle programı uygulayan saha ekibinin bütçe kullanımında tam yetkili olması önemlidir.

Tüm bunların yanı sıra yerel kalkınma süreçlerinde aktör konumunda olan kamu kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, akademik kurumların, özel sektör kurumlarının ve yerel yönetimlerin kırsal kalkınma programı uygulanacak alana yönelik destek vermeleri ve sürece aktif olarak dahil olmaları sağlanmalıdır.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı Hakkında

1990 yılında Hüsnü M. Özyeğin tarafından kurulan Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, eğitim, kültür, sağlık ve kırsal kalkınma alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Eğitim alanındaki üç ayaklı stratejisi ile Vakıf, temel eğitime erişimin yaygınlaştırılması amacıyla okullar, kız okullaşma oranının düşük olduğu bölgelerde ortaöğretim kız öğrenci yurtları yaptırmıştır. Ayrıca sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı koşullardan gelmiş başarılı üniversite öğrencilerine burs desteği sağlamaktadır.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı Türkiye'nin 30 ilinde 25 okul ve 27 yurt inşa etmiş, 4 okul binasını depreme karşı güçlendirmiştir. Her yıl 30,000 öğrenci, bu tesisler yoluyla eğitim olanağına erişebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Bilgisayar Destekli Eğitim Kampanyasının bir parçası olarak Doğu Anadolu'daki okullara 4.003 bilgisayar hediye etmiş, Kocaeli, Gaziantep ve Rize'de 3 rehabilitasyon merkezi inşası gerçekleştirmiştir. Ayrıca Vakıf, Kültürel mirasın korunması konusundaki çabalarının bir parçası olarak Galata Mevlevihanesi restore edilmiş, İstanbul'daki Ayasofya Müzesi için idari binalar inşa edilmiştir. 1990'dan beri maddi destek ihtiyacı olan öğrencilere yaklaşık 12,000 burs sağlanmıştır.

Özyeğin Vakfı Kırsal Kalkınma Programı, 2009 yılında Bitlis-Tatvan ilçesi Kavar havzasında, 2011 yılında Kilis ili Ravanda Havzası'nda hayata geçirilmiştir. Kırsal Kalkınma Programının vizyonu sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen ve insanın insanca koşullarda refahını artırmayı amaçlayan bir dönüşüm süreci olarak kırsal kalkınmayı ele alarak, Türkiye'de ve Dünya'da bu konunun gelişimine katkıda bulunmak, kırsal yoksulların sesi olabilmektir. Program, kırsal kalkınma alanında sahada kırsal toplulukları güçlendirmeyi ön plana alan modeller ve kırsal kalkınmaya ilişkin politika önerileri geliştirmeyi, tüm bu süreci akademik çalışmalar ve işbirlikleri ile desteklemeyi hedeflemektedir.